

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ 33ος • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 228 • ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2010 • ΑΒ - ΕΛΟΥΛ 5770

ΟΙ «ΗΡΩΕΣ» ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

ΟΙ ΒΑΝΔΑΛΙΣΜΟΙ που σημειώνονται κάποιες νύχτες εναντίον εβραϊκών μνημείων (κυρίως έρημων, αφύλακτων νεκροταφείων) δείχνουν όχι μόνον το χαμηλό πνευματικό επίπεδο, αλλά κυρίως την ψυχική ασθένεια όσων επιχειρούν παρόμοιες αποτρόπαιες πράξεις. Γιατί μόνον ως ψυχικά ασθενείς μπορούν να χαρακτηριστούν εκείνοι που δεν έχουν το θάρρος της γνώμης να διατυπώσουν δημόσια τις όποιες απόψεις τους και προτιμούν τις νυχτερινές σκοτεινές ενέργειες εναντίον απροστάτευτων μνημείων.

ΤΑ ΥΠΕΥΘΥΝΑ ΑΤΟΜΑ -όσοι δεν ντρέπονται να προβάλλουν τα όσα υποστηρίζουν, να παρουσιάζουν τις θέσεις τους και να τις υποστηρίζουν ευθαρσώς, με δημόσιο λόγο ή γραπτά- συζητούν, ακούν τον αντίλογο και προπάντων είναι έτοιμοι να υποστούν, αν τύχει, ακόμα και κυρώσεις για τα όσα ισχυρίζονται. Αντίθετα, όσοι καταφεύγουν στην ανωνυμία ή στους νυχτερινούς βανδαλισμούς γνωρίζουν ότι οι απόψεις τους στερούνται της δικαίωσης της κοινής γνώμης, φαίνεται ότι αισθάνονται ντροπή για τις ιδέες και τις πράξεις τους και για τον λόγο αυτό στρέφουν την πολεμική τους εναντίον τοίχων, μνημείων, τάφων.

ΣΕ ΜΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ κοινωνία όλοι έχουν θέση εφ' όσον κινούνται μέσα στα όρια της λογικής, της ηθικής και του νόμου. Όλοι έχουν δικαίωμα, κάτω από τις προϋποθέσεις που προβλέπει το συστατικό της κοινωνίας συμβόλαιο, να μιλούν και να πράττουν με υπευθυνότητα. Μόνον όσοι δεν διαθέτουν τα εχέγγυα, τη δύναμη για να κινηθούν μέσα στα δημοκρατικά πλαίσια καταφεύγουν σε βανδαλισμούς, σε ενέργειες που καταρρακώνουν την έννοια του ανθρώπου, το περιεχόμενο του πολιτισμού.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ όλου του κόσμου, και φυσικά και της Ελλάδος, ήμασταν από αιώνες θύματα της υπόγειας εναντίον μας τακτικής του αντισημιτισμού. Υφιστάμεθα υποβολιμαίες διαδόσεις, ανακρίβειες, διαστροφή γεγονότων, στείρες προκαταλήψεις, διωγμούς και

τεχνικά κατασκευασμένη λαϊκή κατακραυγή. Όταν όμως όλα αυτά εξετάζονταν κάτω από το καθαρό φως του ήλιου, έπεφταν, φαινόταν το ψεύδος, το μέγεθος της ανέντιμης τακτικής.

ΒΕΒΑΙΑ, δεν πρέπει να μας διαφεύγει η ελληνική ιδιαιτερότητα όσον αφορά τον αντισημιτισμό. Μέσα σε πολλούς Έλληνες Χριστιανούς υπάρχει ακόμη –έστω σε υπολανθάνουσα κατάσταση – η επί αιώνες καλλιεργηθείσα αντίθεση για τους «Εβραίους που σταύρωσαν τον Χριστό» (Ανάλογη ιδεοληψία σε άλλα θέματα χαρακτηρίζει τις σχέσεις ορθόδοξων – ρωμαιοκαθολικών Χριστιανών). Επίσης, όπως παρατηρεί ο Διονύσης Γουσέτης («Καθημερινή», 2.6.2010), «Η πείρα μας έμαθε ότι σχεδόν όλες οι διαδηλώσεις (κατά του Ισραήλ) κρύβουν αντισημιτισμό κάτω από τη μάσκα του αντισιωνισμού». Εξηγεί μάλιστα την άποψή του με το ότι «ο ελληνικός ανθρωπιστικός ακτιβισμός απέχει πολύ από την τήρηση της ρήτρας της αμεροληψίας [...] Η ελληνική κοινωνία μεροληπτεί και μάλιστα με πάθος. Η Αθήνα είναι η μόνη ευρωπαϊκή πρωτεύουσα όπου οργανώθηκε διαδήλωση έξω από την ισραηλινή πρεσβεία. Και δεν είναι η πρώτη φορά».

ΕΙΧΑΜΕ ΕΛΠΙΣΕΙ ότι στον 20ό αιώνα μετά το Ολοκαύτωμα και την πρόοδο του πολιτιστικού επιπέδου των λαών, η κατάσταση της αναίτιας επίθεσης κατά των Εβραίων θα είχε εκλείψει. Δυστυχώς διαψευστήκαμε! Και τούτο γιατί υπάρχουν δυνάμεις που κινούνται στο έρεβος και οι οποίες έχουν πολλαπλά συγκλίνοντα συμφέροντα να διατηρούν αυτή την κατάσταση, ώστε να καθιστούν τον εβραϊκό πληθυσμό υπεύθυνο για όσα αρνητικά συμβαίνουν στην κοινωνία, την οικονομία και το κοινωνικό γίγνεσθαι. Αν εκλείψει η πολεμική κατά των Εβραίων, θα χάσουν ίσως όλοι αυτοί τον λόγο της υπάρξεως και τις πηγές χρηματοδότησής τους. Πρόκειται για ομάδες και άτομα που παραμένουν στο περιθώριο, καταδικασμένοι από την πλειοψηφία των πολιτών.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Πλοίο που μετέφερε μεταπολεμικά (1945-1948) Εβραίους της Ευρώπης στη γη της Παλαιστίνης παρά τη ρητή απαγόρευση των Βρετανικών Αρχών που είχαν τότε υπό τον έλεγχό τους την περιοχή. Η επιγραφή επί του πλοίου αναφέρει: «Οι Γερμανοί κατέστρεψαν τις οικογένειές μας και τα σπίτια μας. Μην καταστρέψετε τις ελπίδες μας». (Από το βιβλίο των Ι. Σιμπή & Κ. Λάμψα «Η ζωή απ' την αρχή». Βλ. σχετικό άρθρο στο παρόν τεύχος).

Από την υμνολογία στη λαογραφική εκδοχή

Του ΑΝΤΩΝΗ ΙΑΚ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ

Όπως όλες οι γλώσσες, έτσι και η Ελληνική δέχτηκε κυρίως για λόγους ιστορικούς την επίδραση διαφόρων γλωσσών, από τις οποίες κράτησε μερικές λέξεις. Ένας πολύ μικρός αριθμός λέξεων που διατηρούνται στη γλώσσα μας έχουν την προέλευσή τους από την Εβραϊκή ή τη Αραμαϊκή.

Βέβαια, η είσοδος στο καθημερινό λεξιλόγιο των Ελλήνων τέτοιων λέξεων οφείλεται στη χριστιανική πίστη, που πρόδρομο έχει την Παλαιά Διαθήκη, που μαζί με την Καινή Διαθήκη είναι τα θεόπνευστα βιβλία της Εκκλησίας και πηγή των δογμάτων και της λατρείας. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τις λέξεις: Σάββατο: ετυμολογικά, σημαίνει «διακόπτω τη δουλειά». Άλλες εβραϊκές λέξεις που χρησιμοποιούμε είναι: «Πάσχα» που σημαίνει «περνά από πάνω», αλλά στο Χριστιανισμό είναι η Ανάσταση του Κυρίου, «Πάσχα Κυρίου, Πάσχα». Σεραφείμ, μάννα, Φαρισαίος, βάγια, χάβρα, σατανάς, Μεσσίας, λευΐτης, Ωσαννά κ.λπ. Στο σημείωμα αυτό θα γίνει διεξοδικός λόγος για τις λέξεις ΑΜΗΝ και ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ, που αποτελούν βραχύτατες εκφάνσεις προς το Θεό που αποσκοπούν στην παραίνεση των πιστών για προσευχή ή στην ειδοποίηση ότι η προσευχή του πιστού εισακούεται.

1 ΑΜΗΝ: προέρχεται από το εβραϊκό άμεν, που δηλώνει καθετί που είναι αληθές, σταθερό, αξιόπιστο. Παράγεται από το ρήμα αμάν, που σημαίνει «είμαι σταθερός, αληθής, ακίνητος, βέβαιος, αξιόπιστος».

Από βιβλική άποψη, η λέξη αμήν συναντιέται συχνότατα, τόσο στην Παλαιά Διαθήκη όσο και στην Καινή Διαθήκη. Στο Δευτερονόμιο 27:15-26, διαβάζουμε ότι σε κάθε «αφορισμό» του Μωσή που άρχιζε στερεότυπα με το «επικατάρατος» ο λαός αποκρινόταν με το Αμήν, που οι Ο' μετέφρασαν με την ευχετική εκκτική «Γένοιτο»

(=είθε να γίνει, είτε να πραγματοποιηθεί). Επίσης, στο Α' Παραλειπομένων 16:8-36, διαβάζουμε στο τέλος του ευχαριστήριου Ψαλμού του Δαβίδ: «και ερείπας ο λαός, Αμήν». Τη λέξη αυτή ξαναβρίσκουμε σε πολλά χωρία της Παλαιάς Διαθήκης (αριθμ. 5:22, Νεεμίας 8:6, Ψαλμ. 40:14, 70:19 κ.λπ.). Η λέξη αυτή σημαίνει ευχή του ομιλούντος ή βεβαίωσή του (αληθώς, βεβαίως, έτσι είναι).

Να θυμηθούμε ότι και ο Κύριος μεταχειριζόταν τη λέξη αυτή στις ομιλίες του και μάλιστα στην αρχή του λόγου του «Αμήν λέγω υμίν» (Ματθ. 5:18, 6:2 κ.λπ.) με τη σημασία του αληθώς σας λέω, σας διαβεβαιώνω. Κάθε φορά που ήθελε να αποβάλει από τις ψυχές των ακροατών του κάθε δισταγμό ή αμφιβολία από το πνεύμα τους και να ενισχύσει την επιβεβαίωσή του, το επαναλάμβανε με έμφαση «Αμήν, αμήν λέγω υμίν» (Ιωάν. 5:24).

Να προσέξουμε εδώ μια λεπτομέρεια: στην Παλαιά Διαθήκη, το Αμήν ουδέποτε χρησιμοποιούνταν με την έννοια της επιβεβαίωσης των ίδιων των λόγων του λαλούντος, αλλά πάντοτε για επιδοκιμασία ή βεβαίωση του όρκου, της προσευχής, της ευλογίας ή της κατάρας κάποιου άλλου. Ο Χριστός πρωτοτύπησε στη χρήση της λέξης αυτής.

Αξιοπαρατήρητο είναι πως η εβραϊκή αυτή λέξη μεταφέρθηκε αυτούσια από την Παλαιά Διαθήκη στην Καινή, χωρίς δηλαδή μετάφραση. Και ο Παύλος τη χρησιμοποιεί όπως και στην Παλαιά Διαθήκη, στο τέλος ευχής προς το Θεό, εκτός από το χωρίο Β' Κορ. 1:20, όπου έχει την έννοια της αναμφισβήτητης διαβεβαίωσης. Στο χωρίο Αποκ. 3:14εξ. η λέξη αμήν αναφέρεται ως επίθετο «τάδε λέγει ο Αμήν, ο μάρτυς

ο πιστός και αληθινός»»

Ιδιόρρυθμη είναι η χρήση της λέξης αμήν στο εδάφιο Αποκ. 1:7, όπου το αμήν τίθεται αμέσως μετά την ελληνική λέξη «ναι» («ναι, αμήν»).

Από άποψη λατρευτική, η λέξη αυτή στη φρασεολογία της Εκκλησίας ονομάζεται «δείγμα προσευχής, απάντηση των προσευχομένων» (orationis signaculum, responsio devotae, concionis).

Δηλώνει ότι η προσευχή του πιστού ακούγεται και επιδοκιμάζεται από εκείνον που δίδει αυτή την απάντηση. Επίσης γίνεται χρήση και κατά το πέρας κάθε δοξολογίας, όπως στην επιστολή προς Ρωμαίους 9:5. Εξάλλου, ο Ιουστίνος ο φιλόσοφος και μάρτυς είναι ο πρώτος από τους Πατέρες της Εκκλησίας ο οποίος ομιλεί περί της χρήσεως της απάντησης αυτής των χριστιανών. Μιλώντας περί του Μυστηρίου της Θείας Μεταλήψεως λέει ότι κατά το τέλος της ευλογίας και της προσευχής όλη η ομήγυρη των πιστών αποκρίνεται «αμήν», το οποίο ευθύς επεξηγεί: «το δε αμήν τη εβραϊδι φωνή το γένοιτο σημαίνει».

Από τον Τερτυλλιανό μαθαίνουμε ότι «μόνο οι πιστοί είχαν την άδεια να ενώνονται στην απάντηση αυτή».

Στην επιτέλεση του Μυστηρίου της Μεταλήψεως κάθε κοινωνός έπρεπε να εκφωνεί την απάντηση αυτή με τόνο βαθιάς ευλάβειας (Αποστολ. Διαταγ. Η, 13 Κύριλλος Ιεροσ. Κατήχ. 23, μυσταγ. Ε'). «Και ο μεν επίσκοπος διδότην την προσφοράν, λέγων Σώμα Χριστού. Και ο δεχόμενος λεγέτω: Αμήν». Η συνήθεια να εκφωνεί ο πιστός Αμήν μετά την μετάληψη του άρτου και του οίνου, καθώς και μετά τη λήξη του μυστηρίου από τον ιερέα όλοι να αναφωνούν ενωμένοι με μια φωνή «Αμήν» σταμάτησε να χρησιμοποιείται μετά τον έκτον αιώνα. Κατά πάσαν πιθανότητα, αυτή τη λειτουργική συνήθεια εκπροσωπεί το γεγονός ότι ακόμη και σήμερα στην Αβησσυνική Εκκλησία ονομάζουν Αμήν το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Επίσης κατά την εκτέλεση του μυστηρίου του Βαπτίσματος οι μάρτυρες και οι ανάδοχοι εκφωνούσαν αυτή την απάντηση με τον ίδιο τρόπο που έχουμε και σήμερα. «Βαπτίζεται ο/η δούλος/η του Θεού, εις το όνομα του Πατρός, Αμήν και του Υιού, Αμήν, και του Αγίου Πνεύματος, Αμήν νυν και αεί και εις τους αιώνας των αιώνων». Η συνήθεια αυτή απαράλλακτη τηρείται σήμερα στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Οι επα-

ναλήψεις στο Βάπτισμα της εκφώνησης Αμήν γίνονται τρεις φορές, σε αναφορά προς τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος.

Η χρήση της ευχής Αμήν στη λειτουργική συνήθεια της Εκκλησίας σιγά σιγά αντικαταστάθηκε από το «Κύριε, ελέησον». Από άποψη λαογραφική, η λέξη Αμήν έχει μπει στη νεοελληνική φρασεολογία και τις παροιμίες, με συχνότατη χρήση και σημαίνει είτε επιβεβαίωση και επευχή «Αμήν, Παναγία μου!» είτε στο τέλος ενός πράγματος: «Φτάσαμε στο Αμήν». Εύκολα γίνεται αντιληπτό πως η λέξη Αμήν έχει πάρει αυτές τις σημασίες από την εκκλησιαστική γλώσσα, όπου ακούγεται ως επευχή και όπου δηλώνει το τέλος του ύμνου ή της εκφώνησης. Ετσι, μπορούμε να σημειώσουμε λαϊκές παροιμίες, όπως «Αμήν, να το δω και να μην το πιστέψω!», «Αμήν, και στου θεού τ' αφτί!», «έφτασε στο Αμήν».

2 **ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ:** Λέξη εβραϊκή χαλελουγιά. Είναι σύνθετη λέξη με πρώτο συνθετικό το δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο της προστακτικής του ρήματος χιλέλ, χαλλελού — που σημαίνει: επαινώ, δοξολογώ, υμνώ, και με δεύτερο συνθετικό το όνομα του θεού γιαχ, με αποκοπή αντί του Γεχοβά, ο Θεός. Επομένως, αλληλούια σημαίνει «αινείτε τον Θεόν», «δοξολογείτε τον Θεόν», «αίνος τω όντι Θεώ». Οι Ο' μεταγράφουν στη μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης και από εκεί παραλαμβάνεται αυτούσιο σε ολόκληρη τη χριστιανική λατρεία το εβραϊκό Χαλελούγια= αινείτε το όνομα Κυρίου, αινείτε Κύριον» (Ψαλμ. 134:1-3). Στο Μακαβ. Γ' η λέξη παραμένει αμετάφραστη: «Οι τούτων ιερείς και παν το πλήθος επιφωνήσαντες το αλληλούια». Η συντομότερη αυτή δοξολογία είναι συχνότατη στην Παλαιά Διαθήκη και περισσότερο στην εβραϊκή υμνολογία, οι περισσότεροι μάλιστα από τους Ψαλμούς αρχίζουν με την αίνεση αυτή του Θεού. Η λέξη αυτή εισήχθη αυτούσια από την Παλαιά Διαθήκη στην Καινή Διαθήκη, στην Αποκάλυψη μάλιστα του Ιωάννη απαντάται τέσσερις φορές στο κεφάλαιο 19:1,3,4,6.

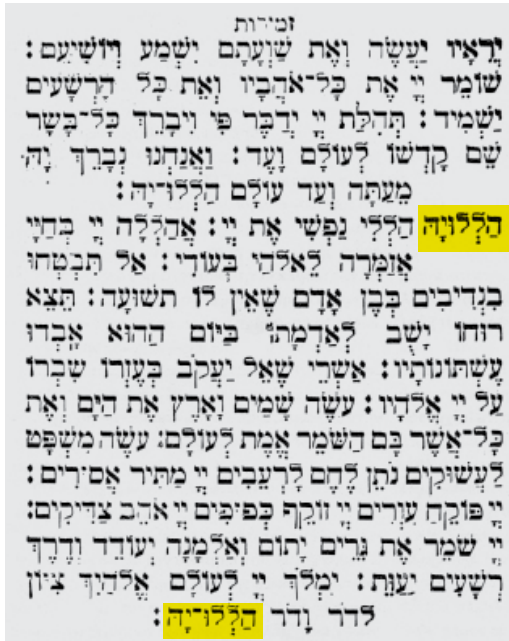
Από λατρευτική άποψη, στη χριστιανική Εκκλησία η λέξη αυτή καθιερώθηκε από αρχαιοτάτων χρόνων και εισήχθη αυτού-

σια στους χριστιανικούς ύμνους και μάλιστα στη λειτουργία, όπως άλλωστε συνέβη και με την εβραϊκή λέξη Αμήν. Είναι αξιόλογο ότι το Αλληλούια πέ- ρασε στη χριστιανική υμνολογία από την Ιουδαϊκή Ψαλμωδία, και ιδιαιτέρως από τους Ψαλμούς εκεί- νους, οι οποίοι ψάλλονται, κατά το εβραϊκό Πάσχα (113-118), και ονομάζονται μέγας Χιλλέλ ή Χαλλέλ.

Αυτόν ο Σωτήρας μας έψαλε μαζί με τους μαθητές του κατά την ίδρυση του Μυστηρίου της Ευχαριστίας. Η λέξη αυτή είναι παραίνεση προς ύμνον στον Θεό. Η χρήση της φρά- σης αυτής υιοθετήθηκε κατά πρώτον από την Εκκλησία των Ιεροσολύμων και από αυτή παραλήφθηκε εκ μέρους των άλλων εκκλησιών. Αλλά η χρήση αυτής περιορίστηκε στις πενήντα μέρες ανάμεσα στις μέρες του Πάσχα και της Πεντηκοστής, όπως μας πλη- ροφορεί ο ιερός Αυγουστίνος. Στη χριστιανική υμνολογία γίνεται χρήση του αλληλούια είτε αυτοτελώς είτε στην αρχή είτε στο τέλος λει- τουργικών κειμένων, προσευχών ή ύμνων.

Όλοι θυμόμαστε στον Ακάθιστο Ύμνο να μέλ- πεται το Αλληλούια στο τέλος των άρτιων οίκων. Στον β' οίκο παρουσιάζεται η Θεοτόκος να κράζει ένα μόνο ύμνο με την ευκαιρία του «Ευαγγελίου», της χαρμόσυνης είδησης που της έδωσε ο άγγελος, το Αλληλούια, τον οποίο οφείλουν να ψάλουν όσοι θέλουν να θερίσουν σωτηρία! Το Αλληλούια χρησι- μοποιείται ως εφύμνιο κυρίως ψαλμικών στίχων και ψαλμών και είναι πανηγυρική έκφραση δοξολογίας και ευχαριστίας προς το Θεό. Έχει όμως παραδόξως επικρατήσει η άποψη ότι στην Ορθόδοξη Εκκλησία μας η λέξη αλληλούια εκφράζει λύπη και μετάνοια και έχει πένθιμο χαρακτήρα. Γι' αυτό μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται στις ημέρες κυρίως της νηστείας. Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, αντίθετα, το Αλ- ληλούια αναδεικνύει ένα χαροποίο πνεύμα, αγάπη, έπαινο, ευχαριστία κ.λπ. Γι' αυτό και ψάλλεται στις μέρες του Πάσχα και στη διάρκεια άλλων χαρμό- συνων εορτών. Στη Μ. Σαρακοστή απαγορεύεται

να ψάλλεται το Αλληλούια, γιατί η περίοδος αυτή εκφράζει πένθος και αντ' αυτού ψάλλεται το «Laus tibi Domine, rex aeternae gloriae». Να προσθέσουμε ακόμη ότι στην Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία το Αλληλούια ψάλλεται τρεις φορές μετά την ανάγνω- ση της αποστολικής περικοπής, μετά την ανάγνωση κάθε Καθίσματος του Ψαλτηρίου, μετά το χερουβι- κό ύμνο, μετά το κοινωνικό κ.λπ. Ομοίως, ψάλλεται το Αλληλούια στη νεκρώσιμη ακολουθία, καθώς και όπως είπαμε στις πένθιμες μέρες των νηστειών.

Το Αλληλούια σε εβραϊκή προσευχή

Από άποψη εκκλησι- αστικής μουσικής δεν πρέπει να παρα- λείψουμε το Αλληλούια της Μεγάλης Εβδομάδας, που ψάλλεται με βαθιά καταλυ- κτικότητα στους ορθοδόξους ναούς. Ανήκει στο αρχαίο Μείζονα Σπονδείο, όπου μια συλλαβή του κειμένου αντα- ποκρίνεται σε κάθε ρυθμικό

πόδα. Ηχος πλ. δ, στίχος α: Εκ νυκτός ορθρίζει το πνεύμα μου προς σε ο Θεός, διότι φως τα προστάγ- ματά σου επί της γης, Αλληλούια... Λαογραφικά, έχει προσεχθεί ότι η λέξη Αλληλούια είναι ο βραχύτερος ψαλμός και έτσι όταν θέλουμε να εκφραστούμε με ελάχιστα λόγια ή να επιζητήσουμε λακωνικότητα λέμε συνήθως: «Κοντός ψαλμός, αλληλούια!». Η ίδια λέξη λέγεται και για κάτι ακατάληπτο και ζαλι- στικό. Για ένα μεθυσμένο, λέμε συνήθως ότι «είναι αλληλούια στο μεθύσι!». Η λέξη γίνεται και ρήμα «αλληλουίζω» με την έννοια του θορυβώ: «τα παι- διά μας αλληλούισαν, μας αλληλούισαν το κεφάλι». Ενδιαφέρον είναι να παρατηρήσουμε πως το ρήμα «αλληλουίζω», προφανώς από το Αλληλούια της νε- κρώσιμης ακολουθίας, έχει λάβει την έννοια του ξε- ψυχάω: «αλληλούισε ο λύχνος του», δηλαδή δεν έχει λάδι πια το λυχνάρι του και πλησιάζει στο τέλος του!

[Ο κ. Αντώνης Ελευθεριάδης είναι Δρ Φιλολο- γίας, θεολόγος. Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στη «Σύγχρονη Σκέψη», 13.7.2003].

ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΚΑΒΑΛΑΣ

Ενημερωτικό Σημείωμα του ΒΙΚΤΩΡΟΣ ΣΟΛ. ΒΕΝΟΥΖΙΟΥ

Αφιερώνεται στη μνήμη του Σάμπυ Ααρών Τσιμίνο

A. Παρουσία των Εβραίων στην Καβάλα

Η παρουσία των Εβραίων στην Καβάλα πιστοποιείται από την εποχή του Αποστόλου Παύλου, το 50μ.Χ., με τις γνωστές προς Φιλιππησίους επιστολές του και την βάπτιση της Εβραίας Ελισάβετ, η οποία ασπάστηκε την νέα θρησκεία και έλαβε το όνομα Λυδία. Το βαπτιστήριο αυτό σώζεται μέχρι σήμερα στην ομώνυμη Κοινότητα που φέρει το όνομά της.

Είναι προφανές από τα παραπάνω γεγονότα ότι στην Καβάλα και την ευρύτερη περιοχή υπήρχαν Εβραίοι διασκορπισμένοι σε διάφορα σημεία και ιδίως μετά το 1492 οπότε άρχισαν να καταφτάνουν κατά κύματα οι Σεφαραδίτες Εβραίοι διωγμένοι από την Ισπανία του Φερδινάνδου και της Ισαβέλας της Καθολικής. Επίσης, μετά την μάχη του Μοχάτς, στην Ουγγαρία, στις 24 Σεπτεμβρίου 1526, οι Τούρκοι υποχρέωσαν τους Ούγγρους Εσκεναζίμ Εβραίους να εγκατασταθούν στην Καβάλα και την Κωνσταντινούπολη. (Μία παλαιά ταφική πλάκα, η Νο Α56, που βρέθηκε στο νεκροταφείο αναφέρει την ύπαρξη Εβραίων στην Καβάλα το 1531 μ.Χ.).

Παρά τις προσπάθειές μου όμως να ανακαλύψω οργανωμένη τοποθεσία ταφής των Εβραίων δεν κατέστη δυνατόν η ανεύρεση σχετικών στοιχείων.

B. Νεκροταφείο «Κιουτσούκ Ορμάν» (παλαιό)

Με την υπ' αριθμό 13/16 Μαρτίου 1883 (έτος Εγίρας 1299 Οθωμανικό Ημερολόγιο), απόφαση της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης, οι Οθωμανικές Αρχές, κατόπιν αιτήσεως της Εβραϊκής Κοινότητας Καβάλας, ενέκριναν και παραχώρησαν μία έκταση 2000 τ. πήχων, στη θέση Κιουτσούκ Ορμάν για την ταφή των νεκρών της.

Στη θέση αυτή λειτουργούσε έκτοτε κανονικά το Εβραϊκό Νεκροταφείο, όπως αυτό φαίνεται στα τοπογραφικά αρχεία της πόλης.

Σήμερα ο χώρος αυτός καταλήφθηκε από τον Δήμο Καβάλας και μετατράπηκε σε δημοτικό πάρκο.

Γ. Νεκροταφείο «Καρρά Ορμάν» (νέο)

Από τα τέλη του 18ου αιώνα με την καλλιέργεια του καπνού, το συνεχώς αυξανόμενο εμπόριο και την προώθηση αυτού προς την Κεντρική Ευρώπη -κυρίως από τους Εβραίους καπνεμπόρους- ο αριθμός των Εβραίων στην περιοχή αυξήθηκε κατακορύφως. Για το λόγο αυτό αυξήθηκαν και οι ανάγκες ταφικού χώρου.

Προς επίλυση του ανακύψαντος προβλήματος οι Οθωμανικές Αρχές, παραχώρησαν έτερον χώρο εκτάσεως 6.000 μ² περίπου για τις ανάγκες ταφής της οργανωμένης πλέον Εβραϊκής Κοινότητας στη θέση Καρά Ορμάν, όπου βρίσκεται το σημερινό κοινοτικό νεκροταφείο, παραπλεύρως με τα καθολικά και τα χριστιανικά νεκροταφεία. Τα Οθωμανικά νεκροταφεία ευρίσκοντο σε ξεχωριστό χώρο στο κέντρο της πόλης, ακριβώς κάτω από το σημερινό Δημαρχείο της Καβάλας.

Στο νέο νεκροταφείο βρέθηκε μία μόνο ταφική πλάκα από το 1853 και μερικές άλλες των ετών 1890, 1895 & 1900, οι υπόλοιπες 726 ταφικές πλάκες φέρουν ημερομηνίες από το 1900 και εφεξής.

Είναι άξιον προσοχής και θαυμασμού η τάξη και η πειθαρχία που διακρίνει την χωροταξική τοποθέτηση των τάφων οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε κανονικές σειρές, ορθογωνικού σχήματος και υπέργειοι. Ένα τέλειο ρυμοτομικό σχέδιο επιτρέπει στον επισκέπτη να έχει ευχερή πρόσβαση σε κάθε τάφο.

Όλοι οι τάφοι είναι καλυμμένοι με μαρμάρινες ήτσιμεντένιες πλάκες όπου είναι χαραγμένα τα ονόματα και τα λοιπά στοιχεία των νεκρών.

Το νεκροταφείο αυτό λειτουργούσε κανονικά μέχρι το 1943 και αριθμούσε 726 τάφους, από τις επιτύμβιες επιγραφές των οποίων οι 220 είναι γραμμένες με λατινικούς χαρακτήρες, ελάχιστες με ελληνικούς και οι 510 με εβραϊκά γράμματα «Ράσι» με εκφώνηση στα «Λαδίνο».

Την αποφράδα ημέρα της 3-4 Μαρτίου 1943

οι Εβραίοι της Καβάλας συνελήφθησαν από τους Γερμανο-Βούλγαρους Ναζί και μεταφέρθηκαν βιαίως στα στρατόπεδα της Τρεμπλίνκα όπου βρήκαν τραγικό θάνατο στους θαλάμους αερίων.

Από τότε το νεκροταφείο λειτουργούσε περιστασιακά, διότι δεν υπήρχαν πλέον Εβραίοι για να ταφούν.

Μετά τον πόλεμο επέστρεψαν στην Καβάλα μόνο 42 άτομα.

Το 1949 η Ισραηλιτική Κοινότητα ανασυγκροτήθηκε (ΦΕΚ 167/01.08.1949) και λειτούργησε κανονικά με τα εναπομείναντα 42 άτομα.

Το 1951 (20.3.1951), εντός του χώρου του νεκροταφείου ανεγέρθηκε το Μνημείο Ολοκαυτώματος στη μνήμη των 2.100 Εβραίων της Καβάλας τραγικών θυμάτων των Γερμανοβούλγαρων εγκληματιών.

Το 1970 η Ισραηλιτική Κοινότητα Καβάλας κηρύχτηκε σε αδράνεια με την 8085/19.1.1970 απόφαση του υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων, με πρόταση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος.

Παρά την φθίνουσα πορεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας το νεκροταφείο συνέχισε να εξυπηρετεί τους εναπομείναντες Καβαλιώτες Εβραίους καθώς και τους επίσης εναπομείναντες Εβραίους της γειτονικής αφανισθείσας Ισραηλιτικής Κοινότητας Δράμας.

Η έλλειψη οικονομικών πόρων και προπαντός η παντελής απουσία ανθρώπινου δυναμικού επέφερε την μερική κατάρρευση των περισσότερων ταφικών μνημείων λόγω φυσιολογικής φθοράς.

Δ. Ανακατασκευή τάφων

Για την πραγματοποίηση του σκοπού της ανακατασκευής των τάφων η Ισραηλιτική Κοινότητα δαπάνησε το τεράστιο, για την εποχή εκείνη, ποσό των πέντε εκατομμυρίων δραχμών.

Χάριν στο τεράστιο ενδιαφέρον, και την αστείρευτη αφοσίωσή του, για τους εκεί αναπαυόμενους γονείς και γυναίκα του, ο αείμνηστος Σάμπυ Ααρών Τσιμίνιο ανέλαβε, με προσωπική ευθύνη και εργασία, να ανακατασκευάσει όλους τους κατεστραμμένους τάφους και να επιδιορθώσει τους υπόλοιπους.

Πρώτη μας μέριμνα ήταν να αποτυπώσουμε τους τάφους σε ένα τοπογραφικό διάγραμμα υπό κλίμακα 1:200 και να τοποθετήσουμε μαρμάρινα πλακίδια

με τους αύξοντες αριθμούς σε κάθε τάφο.

Με τον τρόπο αυτό κάθε τάφος απέκτησε τη δική του ταυτότητα και έτσι μπορέσαμε να συντάξουμε ένα κανονικό κτηματολόγιο, το οποίο απετέλεσε το σημείο αναφοράς για τις μεταγενέστερες ενέργειές μας.

Κατόπιν καταγράψαμε τα ονόματα με τα προσωπικά στοιχεία κάθε νεκρού, για όσα εξ αυτών ήταν με ελληνικούς ή με λατινικούς χαρακτήρες. Ατυχώς το 75% των τάφων ήταν γραμμένοι στα εβραϊκά τα οποία ουδείς εξ ημών γνώριζε.

Ε. Περιγραφή του νεκροταφείου

Το Εβραϊκό Νεκροταφείο Καβάλας είναι χωρισμένο σε δύο περιοχές, στην Δυτική όπου βρίσκονται οι τάφοι Α1-Α59 και στην Ανατολική η οποία περιλαμβάνει τους τάφους Β1-Β657.

Οι εργασίες ανακατασκευής, επισκευής και πλήρους αποκαταστάσεως όλων ανεξαιρέτως των τάφων περατώθηκαν το 1994.

Έκτοτε το νεκροταφείο συντηρείται κανονικά, καθαρίζεται τακτικά και είναι επισκέψιμο από τους ομοθρήσκους του εσωτερικού και προπαντός από Εβραίους Καβαλιώτες του εξωτερικού.

ΣΤ. Μετάφραση ταφικών πλακών

Τον Αύγουστο του 2006 ομάδα 25 Ισραηλινών ερευνητών ζήτησε την άδεια να επισκεφτούν τα νεκροταφεία Καβάλας και Δράμας στα πλαίσια της καταγραφής της πολιτιστικής κληρονομιάς των εβραϊκών πόλεων που αφανίστηκαν από τους Γερμανούς στην κατεχομένη Ευρώπη.

Έπειτα από 10ήμερη παραμονή τους στην περιοχή και με την αμέριστη συμπαράσταση του κ. Ιακώβ Κοέν, γεν. γραμματέα της Κοινοτήτάς μας, καθώς και του διδάκτορος της Νεότερης Ιστορίας του ΑΠΘ κ. Βασ. Ριτζαλέου, η ομάδα αναχώρησε και υποσχέθηκε να μας γνωστοποιήσει τα αποτελέσματα της έρευνάς της.

Χρειάστηκαν επανειλημμένες προσπάθειες και προσωπικές παρεμβάσεις για να αποκτήσουμε τα στοιχεία που κατέγραψαν οι Ισραηλινοί αρχαιολόγοι. Επιτέλους στις 25.11.08 ήρθαν στην κατοχή μας ο πίνακας των ονομάτων με λατινικούς χαρακτήρες και το σύνολο σχεδόν των ταφικών φωτογραφιών.

Ζ. Καταγραφή προσωπικών στοιχείων

Μετά την παραλαβή των στοιχείων από τους Ισραηλινούς μελετητές άρχισα την ταυτοποίηση των δεδομένων και τον έλεγχο αυτών. Τα στοιχεία των μεταφραστών συχνά διέφεραν από τα αρχεία της Ισραηλινής Κοινότητας Καβάλας και από τα αναγραφόμενα στις ταφικές πλάκες.

Με δεδομένα λοιπόν τα παραπάνω αρχεία δημιούργησα 13 στήλες με πληροφορίες που αφορούν κάθε ενταφιασμένο νεκρό για όλους τους 720 τάφους και κατέγραψα όλα τα ονόματα κατά απόλυτη αλφαβητική σειρά με λατινικούς χαρακτήρες.

[Το παραπάνω κείμενο του κ. **Βίκτωρος Σ. Βενουζίου**, προέδρου της Διαχ. Επιτροπής της Ισραηλιτικής Κοινότητας Καβάλας, αποτελεί απόσπασμα από ευρύτερη Έκθεση επί του θέματος. Μελετήματα για την Ισραηλιτική Κοινότητα Καβάλας έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό μας στα τεύχη 48/σελ. 8, 63, 122/20, 148/17, 168/11 και 213/18].

Αλφαβητικός Πίνακας

A/A	Αριθμός Τάφου	Επώνυμο	Όνομα	Όνομα Πατρός ή Συζύγου	Εβραϊκό Όνομα	Περιοχή Τάφου	Ημερομηνία Γεννήσεως		Ημερομηνία Θανάτου		Ηλικία Θανάτου	Παρατηρήσεις
							Γρηγοριανό Ημερολόγιο	Εβραϊκό Ημερολόγιο	Γρηγοριανό Ημερολόγιο	Εβραϊκό Ημερολόγιο		
#	Tomb#	Family Name	First Name	Father's Name	Hebrew Name	Tomb Position	Date of Birth	Hebrew date of Birth	Date of Passing	Hebrew date of Passing	Age at passing	Notes
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
353	B134	Simcha, Shemah	Meir		Behar? Meir	ΣΤ134			14.03.1914	16 Adar 5674		
354	B122	Simcha, Shemah	Ya'akov	Refael	Ya'akov Refael	ΣΤ122						
355	B309	Siris	Moshe		Moshe	0309			04.07.1918	24 Tamuz 5678		
356	B466	Solima	Avraham	Yehudah	Avraham	Φ466			1932	5692		
357	B33	Sulima	Avraham		Avraham	B33			03.02.1916	29 Shvat 5676	55	
358	B37	Sulima	David	Avraham (husband)	David	B37			20.10.1915	12 Cheshvan 5676		
359	B31	Sustial	David	David (husband)	Biah	B31			1916	5676		
360	B25	Taboch	Ya'akov	Shabtai	Ya'akov	A25	1848	5608	1913	5673	65	
361	B337	Tamech	Shmuel	More	Shmuel More Ysrael	Π337			05.10.1934. 1935	26 Tishrai 5695		
362	B561	Tarabolus	Yitzchak	Yehosuah	Yitzchak Yehosuah	Q561			12.07.1937	04 Av 5697	67	
363	B541	Tarabolus		Matzliach (husband)	Gintil Zeyla	Q541			19.07.1924	17 Tamuz 5684	22	
364	A9	Tarabolus	Avraham	Nisim	Avraham Nisim	β09			01.07.1939	5699 14 Tamuz	70	

365	B147	Tarabulus	Ezra		Ezra	Z147			1918	5678		
366	B60	Tarabulus Tayechilis	Nissim		Nissim	Γ60			1932	5692		
367	B320	Tchibili	Moshe	Yitzhak	Moshe Yitzhak	0320			01.06.1934	18 Sivan 5694	15	
368	A53	Tchimino	Aharon	Ya'akov	Aharon Ya'akov	053	1888	5648	29.01. 1969	10 Shvat 5729	82	
369	A54	Tchimino	Bela	Shabtai	Bela Shabtai	054	1921	5681	23.03. 1972	12 Nissan 5732	51	
370	B181	Tchimino	Ntario	Ahron		H181	1927	5687	1927	5687	9 months	
371	A55	Tchimino	Shabtai	Ahron	Shabtai Ahron	055	23-Mar-20	5671	30.11.2003	05 Kislev 5764	83	

Αριθμητικός Πίνακας

A/A	Αριθμός Τάφου	Επώνυμο	Όνομα	Όνομα Πατρός ή Συζύγου	Εβραϊκό Όνομα	Περιοχή Τάφου	Ημερομηνία Γεννήσεως		Ημερομηνία Θανάτου		Ηλικία Θανάτου	Παρατηρήσεις
							Γρηγοριανό Ημερολόγιο	Εβραϊκό Ημερολόγιο	Γρηγοριανό Ημερολόγιο	Εβραϊκό Ημερολόγιο		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
36	A36	Albilans	Chanula	Moshe (husband)	Chanula	ε36			13.02.1941	16 Shvat 570		
37	A37	ΑΝΩΝΥΜΟΣ				ε37			1941	5701		
38	A38	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΠΩΝΥΜΟΥ	Rivka	Chanesh? On ?	Rivka	ε38			1.02. 1941	04 Shvat 5655		ΕΒΡΑΪΚΗ ΓΡΑΦΗ
39	A39	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΠΩΝΥΜΟΥ	Avraham	Yehuda	Avraham	ε39			06.05.1941	09 Iyar 5701	45	
40	A40	Levi	Σιμαντώ	Yosef Yomtov	Siman-Tov Yom-Tov	στ40	1887	5647	11.04.1941	14 Nissan 5701	54	
41	A41	Pesach	Yitzhak	Moshe	Yitzhak Moshe	στ41	1877	5637	02.02.1941	5 Shvat 5701	64	
42	A42	ΑΝΩΝΥΜΟΣ				στ42			1941	5701		
43	A43	Κάλβο	Δαυίδ Ια.	Ισαάκ		στ43	1923	5663	1942	5702	19	
44	A44	ΑΝΩΝΥΜΟΣ				στ44			1942	5702		
45	A45	ΑΝΩΝΥΜΟΣ				στ45			1942	5702		
46	A46	Σεριώτης	Ιακώβ	Σαμουέλ	In greek	ζ46	1914	5674	10.03. 1947	18 Adar 5707	33	
47	A47	Βαρόν	Μωύς	Ισαάκ	In greek	ζ47			12.03.1943	05 Adar 5703	70	
48	A48	Avraham	Sarah		Sarah	ζ48			12.04.1946	11 Nissan 5706	75	
49	A49	Βαρόν	Σουλτάνα	Μωύς	In greek	ζ49			1948	5708	67	
50	A50	Chasdi	Yitzhak	Chaim	Yitzhak Chaim	ζ50	1884	5644	Νοε-Δεκ 1954	Kislev 5715	69	
51	A51	Chasdi	Esther	Avraam	Esther	ζ51	1880	5640	1972	5732	92	
52	A52	Μιζάν	Ραχέλ	Μωύς	In greek	η52			1958	5718		
53	A53	Tchimino	Aharon	Ya'akov	Aharon Ya'akov	053	1888	5648	29.01. 1969	10 Shvat 5729	82	
54	A54	Tchimino	Bela	Shabtai	Bela Shabtai	054	1921	5681	23.03.1972	12 Nissan 5732	51	
55	A55	Tchimino	Shabtai	Ahron	Shabtai Ahron	055	23 Mar 20	5671	30.11.2003	05 Kislev 57644	83	

Μνημείο Ολοκαυτώματος στην Αθήνα

Σ' ένα συμβολικό χώρο, στην παλιά Αθήνα, στη συμβολή των οδών Μελιδόνη, Ερμού και Ευβούλου, τοποθετήθηκε ύστερα από πολύχρονες προσπάθειες του Εβραϊσμού το Μνημείο Ολοκαυτώματος της Αθήνας. Δίπλα στη Συναγωγή, όπου τον Μάρτιο του 1944 συνελήφθησαν οι Εβραίοι της πρωτεύουσας από τους Ναζί, αλλά και κοντά στην αρχαία Αγορά όπου ευρήματα μαρτυρούν την ύπαρξη Συναγωγής από τον 3^ο αιώνα, στο χώρο συνοικίας όπου είχε κατοικήθει από τους Εβραίους.

Τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου έγιναν, με επίσημη εκδήλωση στις 10.5.2010, από τον δήμαρχο Αθηναίων κ. Νικήτα Κακλαμάνη και τον πρόεδρο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών κ. Βενιαμίν Αλμπάλα, παρουσία επισήμων και πλήθους κόσμου.

Στην ομιλία του ο δήμαρχος Αθηναίων αναφέρθηκε στους δεσμούς μεταξύ Εβραίων και Χριστιανών και στη σημασία του Μνημείου για την πόλη ώστε να θυμίζει ότι τα θύματα του Ολοκαυτώματος ήταν «δικοί μας άνθρωποι, ήταν συμπολίτες μας, ήταν γείτονες».

Ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών κ. Βενιαμίν Αλμπάλας, στην ομιλία του επεσήμανε ότι το Μνημείο «είναι ταυτόχρονα Μνημείο και Μνήμα για να συνεισφέρει στην αιώνια ανάπαυση αυτών που δεν αξιώθηκαν να έχουν δικό τους τάφο». Αναφερόμενος στην επιγραφή δίπλα στο Μνημείο με χαραγμένα τα λόγια του Ελι Βίζελ, ο πρόεδρος της Ι.Κ. Αθηνών τόνισε: «Ας είναι η θύμηση του διαβάτη, δικαίωμα και τιμή, εμπόδιο στον χθεσινό εχθρό να σκοτώσει τα θύματά του με δεύτερο θάνατο, τη λήθη».

Τη συμβολικότητα και την ιστορικότητα του χώρου τόνισε ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος κ. Δαβίδ Σαλιτιέλ στην προσφώνησή του αναφερόμενος στην πρώτη εγκατάσταση Εβραίων στην αρχαία Αθήνα: «Στα τέλη της δεύτερης χιλιετηρίδας π.Χ., Εβραίοι εγκαταστάθηκαν στην Αρχαία Αθήνα, στην έρημη τότε βορειοδυτική πλευρά της Ακρόπολης, πλησίον της Αγοράς του Κεραμεικού, όπου βρισκόταν μια γέφυρα και γι' αυτό και τους αποκάλεσαν «Γεφυραίους». Κάτω από την Ακρόπολη, δίπλα από τον Άρειο Πάγο, οι Εβραίοι,

που ήταν από τις δώδεκα φυλές των παιδιών του Ιακώβ, έκτισαν τον συνοικισμό τους που τον ονόμασαν «Μελτ - Μελίτ» που στη σημερινή γλώσσα σημαίνει 'Καταφύγιο', ανέφερε χαρακτηριστικά ο πρόεδρος του Κ.Ι.Σ.Ε. και κατέληξε συγχαίροντας όλους όσους εργάστηκαν για την υλοποίηση της ανέγερσης του Μνημείου.

Χαιρετισμούς απύθηναν επίσης, ο εκπρόσωπος του πρωθυπουργού και της Κυβέρνησης, υπουργός Επικρατείας κ. Χάρης Παμπούκης, η αντιπρόεδρος της Ισραηλινής Βουλής κα Ρουχάμα Αβραάμ-Μπαλίλα ενώ κεντρικός ομιλητής ήταν ο επιζών του ναζιστικού στρατοπέδου του Μαουτχάουζεν ακαδημαϊκός κ. Ιάκωβος Καμπανέλλης ο οποίος, φανερά συγκινημένος, διάβασε αποσπάσματα από το βιβλίο του «Μαουτχάουζεν».

Το Μνημείο

Το Μνημείο είναι δημιουργία της γλύπτριας Ντιάννας Μαγκανιά και αναπαριστά ένα μαρμάρινο διαμελισμένο Άστρο του Δαβίδ, που συμβολίζει το πλήγμα που υπέστη ο Εβραϊσμός της Ελλάδας από τους Ναζί. Τα αποκομμένα τρίγωνα βρίσκονται διάσπαρτα σε μικρές ακανόνιστες αποστάσεις γύρω από το ακέραιο κεντρικό τμήμα, που σηματοδοτεί τον συμπαγή πυρήνα που παρέμεινε για να συνεχίσει την ιστορική πορεία των Εβραϊκών Κοινοτήτων στην Ελλάδα.

Η Μ Ε Ρ Ι Δ Α : «Κατοχικά Γιάννενα»

Ενημερωτικό σημείωμα του Καθηγητή ΔΙΟΝΥΣΗ ΔΡΟΣΟΥ

Στις 26 Απριλίου 2010 έγινε στα Ιωάννινα (στην αίθουσα της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας) Ημερίδα που αφορούσε την Ισραηλιτική Κοινότητα της πόλης. Την Ημερίδα οργάνωσαν: η Ομάδα Μελέτης της Ιστορίας των Εβραίων της Ελλάδας, το Τμήμα Φιλολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Παντείου Πανεπιστημίου και η Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων.

Σε ενημερωτικό του Σημείωμα ο κ. Διονύσης Γ. Δρόσος (Αναπλ. Καθηγητής Ηθικής Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων), σημειώνει:

Κύριοι ομιλητές ήταν: η κ. Ρένα Μόλχο, η κ. Ελένη Κουρμαντζή, η κ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου και ο κ. Σάββας Μιχαήλ.

Η καθηγήτρια - ιστορικός κ. Ρένα Μόλχο αναφέρθηκε στο βιβλίο του Χριστόφορου Σμινκ - Γκουστάβου, «Μνήμες κατοχής: Μια έρευνα στα Γιάννενα στη δεκαετία του '90 και πρόσφατες ανακαλύψεις στα Γερμανικά Κρατικά Αρχεία», και ανέλυσε το περιεχόμενο του βιβλίου.

Η κ. Ελένη Κουρμαντζή, λέκτωρ του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και προσωπικότητα ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένη και ενεργή στα ζητήματα της εβραϊκής ιστορίας της πόλης, αναφέρθηκε σε κορυφαία γεγονότα της Κατοχής, όπως οι συνεχείς διαδηλώσεις με πρωτοπορία ΕΠΟΝ για τη διανομή τροφίμων στον πεινασμένο πληθυσμό της πόλης, στις εκτελέσεις της περιόδου από τον γερμανικό στρατό, και στους Ομήρους στη Γερμανία, καθώς και στην εκτόπιση του εβραϊκού πληθυσμού των Ιωαννίνων.

Η κ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, καθηγήτρια της Νεοελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, αναφέρθηκε στη λογοτεχνική παραγωγή που αφορά την Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, στις σχέσεις της Κοινότητας με την πόλη, και ειδικότερα στη συμβίωση του χριστιανικού και εβραϊκού πληθυσμού.

Ο ιατρός και συγγραφέας κ. Σάββας Μιχαήλ επικέντρωσε τον λόγο του στον γιαννιώτη εβραίο διανοούμενο και ποιητή, Γιωσέφ Ελιγιά, τον εντρυφήσαντα στη μεσαιωνική και νεότερη εβραϊκή σκέψη και ποίηση και τόνισε τον διωγμό του Ελιγιά από τα Γιάννενα ως μια πρόδρομη συμβολική πράξη η οποία κορυφώθηκε με την εκτόπιση της Ισραηλιτικής Κοινότητας των Ιωαννίνων στις 25 Μαρτίου 1944. Ο κ. Σάββας Μιχαήλ συνδέσε επίσης με

ιδιαίτερη έμφαση και γλαφυρότητα την τραγωδία του εβραϊκού λαού με σύγχρονά μας φαινόμενα αντισημιτισμού και φασισμού, τονίζοντας ότι οι διωγμοί κατά των Εβραίων αφορούν όλη την ανθρωπότητα, διότι καταλήγουν σε διωγμό και εξανδραποδισμό του κάθε ανθρώπου, ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείας.

Κατέθεσαν επίσης τις μαρτυρίες τους δύο πολίτες που έζησαν τα γεγονότα της Κατοχής στα Γιάννενα, και τα οποία υπήρξαν μέλη της ΕΠΟΝ.

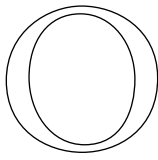
Στην αυλή της Καπλανείου Σχολής, μετά από διανομή ιματισμού, στα τέλη της δεκαετίας του '40. Μέλη της επιτροπής διανομής και μικροί μαθητές. (Από το βιβλίο του Απ. Βερτόδουλου «Τα Γιάννενα στο χώρο και στο χρόνο», εκδ. Δωδώνη 2005).

Η ημερίδα έκλεισε με πολύ ζωνηρή και ενδιαφέρουσα συζήτηση. Πολλοί εκ των ακροατών - η αίθουσα ήταν κατάμεστη - έθεσαν ζητήματα που αποτελούσαν για δεκαετίες ταμπού για την πόλη των Ιωαννίνων. Τέθηκε το ζήτημα της ευθύνης του χριστιανικού πληθυσμού για τον ελάχιστο αριθμό Εβραίων που γλύτωσαν τον εκπατρισμό και την εξότωση. Εκ των 2.000 Εβραίων της τότε κοινότητας, οι 1.850 συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν στο Άουσβιτς, από όπου επέστρεψαν μόλις 163. Υπήρξαν διαφοροποιημένες τοποθετήσεις ως προς τη στάση της χριστιανικής κοινότητας. Ορισμένοι

ακροατές κατέθεσαν με συγκίνηση την προσωπική τους εμπειρία, για φιλικά πρόσωπα Εβραίων συμπολιτών τους, που βρήκαν καταφύγιο στο σπίτι τους. Υπήρξαν, όμως, και καταγγελίες για τον σφετερισμό των εβραϊκών περιουσιών από ισχυρούς και επωνύμους κατοίκους των Ιωαννίνων, με συνεργία των κατοχικών αρχών, αλλά και των μετακατοχικών κυβερνήσεων. Έγιναν επίσης αναφορές στην ενεργό συμμετοχή Εβραίων πολιτών στην Εθνική Αντίσταση.

Η όλη εκδήλωση στέφθηκε από επιτυχία και απετέλεσε ένα βήμα (με αξιοσημείωτη καθυστέρηση βεβαίως) ωρίμανσης της τοπικής κοινωνίας, ανοίγοντας προς συζήτηση ένα από τα πλέον επώδυνα κεφάλαια της ιστορικής της αυτογνωσίας.

Ο Βενέζης και το Ολοκάυτωμα

σημαντικός εκπρόσωπος της λογοτεχνικής γενιάς του '30 Ηλίας Βενέζης είναι εκείνος που περιέγραψε κατά τον πιο συνταρακτικό τρόπο τον ξεριζωμό των Ελλήνων της Μικράς Ασίας από τους Τούρκους το 1922. Το χρονικό του με τίτλο **Το νούμερο 31328** παραμένει το πιο χαρακτηριστικό ντοκουμέντο της καταστροφής του Ελληνισμού και των όσων υπέστη ο ελληνικός πληθυσμός.

Ο Βενέζης στα βιβλία του που αναφέρονται στην περίοδο της Κατοχής δεν ασχολήθηκε με το Ολοκάυτωμα παρά μόνον έμμεσα στη μονογραφία του **Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός**. Στα μετέπειτα μυθιστορήματά του ο Βενέζης ασχολήθηκε με την εγκατάσταση Εβραίων στο τότε νεοσύστατο Κράτος του Ισραήλ. Έτσι στη συλλογή διηγημάτων του με τίτλο **Οι Νικημένοι** περιλαμβάνει το διήγημα «Παραμύθι της Κοιλιάδας του Αρσίν» (μία ιστορία του 1948) και στο **Αρχιπέλαγος**, βιβλίο με ταξιδιωτικές εντυπώσεις, δημοσιεύει τη διήγηση «Ο Ελιέζερ και η Δεβόρα» από ταξίδι στην περιοχή του Ισραήλ.

Πρόσφατα ο Αλεξ. Μπεζούλης αναφερόμενος στο βιβλίο του Στρατή Δούκα **Η ιστορία ενός αιχμαλώτου**, σε άρθρο του στο περιοδικό **Νέα Εστία** (Φεβρουάριος 2010), σημειώνει τα παρακάτω:

«*Η συγκλονιστική εμπειρία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου υπαγόρευσε και στον Ηλ. Βενέζη μιιά επανέκδοση του Νούμερου 31328 (1945), στην οποία ο συγγραφέας προσέθεσε ως προμετωπίδα σε κάθε κεφάλαιο στίχους από τους Ψαλμούς, συσχετίζοντας έμμεσα και ο ίδιος τον ξεριζωμό των Ελλήνων της Μ. Ασίας με τη γενοκτονία των Εβραίων: «Έτσι το βιβλίο τούτο [...] έχει το θλιβερό πρόνιομο, όπως βγήκε για πρώτη φορά σε μια ώρα παγκόσμιου πένθους, να ξαναβγαίνει τώρα στο τέλος ενός άλλου πολέμου, όταν πάλι το πένθος σκεπάζει τις ρημαγμένες εστίες και τους τάφους των παιδιών, των γυναικών, των γερόντων και της νιότης του κόσμου. Και όπως τότε, πριν από εικοσιένα χρόνια, «Το Νούμερο 31328» ήταν η διαμαρτυρία ενός παιδιού εναντίον του πολέμου, μένει πάλι, τώρα, η διαμαρτυρία ενός ανθρώπου.*»

Το βάδισμα του θανάτου

*Στο τέλος του πολέμου
κι όταν πλανιόταν
στον αέρα η ήττα των Ναζί,
Μαύρη μοίρα σχεδιαζόταν
και για σας, άμοιρα θύματα
του βασανιστή!*

*Διαταγή επήρατε γρήγορα
να ετοιμασθείτε,
σε τραίνα για τα ζώα να μπειτε
και να στοιβαχθείτε σφιχτά.
Κι άμα φτάσετε στον προορισμό σας,
λίγο να ξαποστάσετε
και πάλι να συνεχίσετε
την φυγή στα δυτικά.*

*Αλλ' αυτή τη φορά χωρίς τραίνα,
μόνο με βάδισμα σε φάλαγγες
των 5!*

*Και περπατήσατε μέρα και νύχτα
για ώρες και για ώρες
Στο κρύο και στο χιόνι
χωρίς φαΐ, χωρίς νερό
Χωρίς σταματημό,
σε άγνωστες για σας χώρες,
Με βήμα γοργό και μάτια
καρφωμένα εμπρός και στο κενό.*

*Αλλοίμονο το βάδισμα αυτό
δεν ήτανε για ζήση!
Ήταν γι' αφανισμό
αυτών που δεν άντεχαν
και που αδύναμοι, χωρίς ελπίδα
κάτω στη γη θα πέφταν!
Κι έτσι ο γιος
άφηνε πίσω τον πατέρα,
Κι ο αδελφός τον αδελφό*

*γιατί όποιος βοήθεια έδινε
Το τέλος του θαρχόταν! Κι αυτό
από τον φόβο του βασανιστή
Ν' αφήσει στη ζωή
μάρτυρες που θα μιλούσαν
Για φρίκη, θηριωδία και οργή!*

*Κι όταν στο τέλος,
εσήμανε η λευτεριά
Όσοι εξήσατε,
μόνο φαΐ ζητήσατε,
Στα πόδια να σταθείτε
και δύναμη να βρείτε
Χωρίς θυμό, χωρίς ανάγκη
για εκδίκηση και τιμωρία των Ναζί!
Σκιές κι απομεινάρια,
του πρώτου σας εαυτού
Σ' αυτή την χαρούμενη
και τυχερή στιγμή!*

Felicity Mat

Copyright: 2009 Ευτυχία Ματαλών. Ποίημα εμπνευσμένο από το βιβλίο *Night* του Elie Wiesel και το βιβλίο *Witness: Voices from the Holocaust* των J.M.Green και Shira Kamura.

Η ζωή απ' την αρχή

Η μετανάστευση των Ελλήνων Εβραίων
στην Παλαιστίνη (1945-1948)

Των ΚΑΡΙΝΑΣ ΛΑΜΨΑ και ΙΑΚΩΒ ΣΙΜΠΗ

Η Οδύσσεια των Ελλήνων Εβραίων μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και το Ολοκαύτωμα δεν ήταν χωρίς προβλήματα και βάσανα. Πολλοί από εκείνους που διασώθηκαν από τα χιτλερικά στρατόπεδα του θανάτου επιστρέφοντας στην Ελλάδα βρήκαν τις περιουσίες τους ληλατημένες, τα σπίτια τους κατελημμένα από ξένους και τη ζωή τους χωρίς μέλλον. Αποφάσισαν, τότε, όπως κι άλλοι Εβραίοι της Ευρώπης, να εγκατασταθούν στην πατρώα γη της Παλαιστίνης. Οι Αγγλικές Αρχές, που είχαν τότε υπό τη διοίκησή τους την περιοχή, δεν ήθελαν να επιτρέψουν τη μετανάστευση των Εβραίων. Για το λόγο αυτό κατεδίωκαν με το στόλο τους τα πλοιάρια τα οποία υπερφορτωμένα μετέφεραν μετανάστες, των οποίων οι ζωές στη θάλασσα βρισκόνταν σε συνεχή κίνδυνο.

Η Καρίνα Λάμψα και ο Ιακώβ Σιμπή, στο πολυσέλιδο (σ. 400) μελέτημά τους, με τίτλο **Η ζωή απ' την αρχή**, περιγράφουν με στοιχεία και με προφορικές μαρτυρίες των μεταναστών την άγνωστη αυτή Οδύσσεια των Ελλήνων Εβραίων. Από άρθρο της Μικέλας Χαρτουλάρη, που δημοσιεύτηκε στα **Νέα** (17.4.2010), παραλαμβάνουμε διάφορα αποσπάσματα. Οι φωτογραφίες που συνοδεύουν το κείμενο καθώς και το εξώφυλλο είναι από το βιβλίο.

Εκείνο το διάστημα και ενώ η Ελλάδα βυθιζόταν στη δίνη του Εμφυλίου, περίπου 5.000 Εβραίοι της Θεσσαλονίκης, της Αθήνας, της Κέρκυρας, των Σερρών, των Ιωαννίνων κ.ά. που γλίτωσαν από τη ναζιστική θηριωδία, κατάφεραν έπειτα από απίστευτες περιπέτειες να μεταναστεύσουν κρυφά στην Παλαιστίνη, σε μια εποχή όπου η βρετανική αποικιοκρατική κυβέρνηση έδινε άδειες με το σταγονόμετρο.

Το όνειρό τους ήταν να φύγουν από τους τόπους του ολέθρου και να πιάσουν τη ζωή τους από την αρχή. Οι περισσότεροι τα κατάφεραν αλλάζοντας ριζικά τον κοινωνικό προσανατολισμό τους και συνειδητά ή ασυνειδητά έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης εβραϊκής ιστορίας. Διότι η μετανάστευση εκατοντάδων χιλιάδων τσακισμένων Εβραίων από ολόκληρη την Ευρώπη εκείνη την περίοδο, άρχισε μεν αυθόρμητα, αλλά γρήγορα πήρε τη μορφή οργανωμένου κινήματος που αποτέλεσε το αποκορύφωμα της σιωνιστικής πολιτικής στον αγώνα της για τη δημιουργία ενός κράτους του Ισραήλ.

Σε αναζήτηση μιας νέας ζωής

Παρ' όλα αυτά, η έντονη μεταναστευτική δραστηριότητα μεταξύ Πειραιά και Σουνίου, ιδίως το 1945-46, μοιάζει να μην έχει καταγραφεί από την επίσημη ελληνική ιστορία. Και πέρα από τις διάφορες αφηγήσεις σε αυτοβιογραφικά βιβλία, μόνο κάποιες αναφορές βρίσκουμε για τα «στρατόπεδα προετοιμασίας», όπου χιλιάδες πρόσφυγες συγκεντρώνονταν περιμένοντας τον απόπλου και

διαπαιδαγωγούνταν για να αντιμετωπίσουν τη νέα κατάσταση πραγμάτων -γλώσσα, καθημερινότητα στις αγροτικές κοινοβιακές εγκαταστάσεις κ.ο.κ.- στη νέα τους πατρίδα. Για όλα αυτά είναι πολύ σημαντικό το παρουσιαζόμενο βιβλίο που φωτίζει αυτήν την υπόθεση τοποθετώντας την επιπλέον στα ιστορικά -πολιτικά- κοινωνικά ελληνικά και διεθνή συμφραζόμενά της.

Οι Εβραίοι που εγκατέλειψαν την Ελλάδα μετά τον πόλεμο ήταν πολύ περισσότεροι από εκείνους που έμειναν, μας επισημαίνουν οι συγγραφείς του τόμου.

Ήδη πριν από τον πόλεμο είχαν εγκατασταθεί στην Παλαιστίνη 16.000 Έλληνες, αλλά το 1939 υπάρχουν ακόμα στην Ελλάδα 75.000 εβραϊκές ψυχές. Τα πρώτα κύματα μετανάστευσης (αστικών κυρίως εβραϊκών οικογενειών προς την Αθήνα), αρχίζουν με την έναρξη του πολέμου και εντείνονται (και προς το βουνό κοντά στους αντάρτες) το 1943, λίγο πριν από τον μαζικό εκτοπισμό των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Τότε μόλις -πολύ αργά δηλαδή- αρχίζει η οργανωμένη επιχείρηση διάσωσής τους κατόπιν διαπραγματεύσεων μεταξύ Άγγλων και Εβραϊκού Πρακτορείου. Στις αρχές του 1946 οι Εβραίοι στην Ελλάδα δεν είναι παρά 9.736. Το 1950-51 ο αριθμός τους έχει μειωθεί σε 5.000.

Οι λόγοι για τους οποίους είχαν τόση λαχτάρα και βρήκαν τη δύναμη να μπουκ στην περιπέτεια της κρυφής μετανάστευσης 5.000 Εβραίοι, δεν ήταν για την πλειονότητα συνειδητά ιδεολογικοί ή πολιτικοί. Είχαν δει τους δικούς τους να σκοτώνονται βάνουσα, τη γειτονιά τους να ερημώνει, είχαν χάσει τις περιουσίες και τα επαγγέλματά τους (λιγότερο από το 20%

Αθήνα, 1945. Αυτό το αγοράκι, που είναι έτοιμο να μπαρκάρει, είχε βρεθεί στα σκουπίδια, στη Θεσσαλονίκη, αμέσως μετά το διωγμό των Εβραίων (Αρχείο Yad Vashem, Ιερουσαλήμ)

περιμένουν στην παλιά τους πατρίδα. Γι' αυτό και μέχρι να στεριώσουν στην καινούργια πατρίδα τους (οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν σε κιμπούτς) άντεξαν τόσες κακουχίες. Το *Ζωή απ' την αρχή* παρακολουθεί τους απλούς ανθρώπους και κλείνει με 20 συγκλονιστικές μαρτυρίες Ελλήνων Εβραίων μεταναστών. Κινείται όμως και σε δεύτερο επίπεδο, εξαιρετικά ενδια-

των περιουσιών τους που κατασχέθηκαν από τους Γερμανούς επιστράφηκε), άλλοι άνθρωποι είχαν εγκατασταθεί στα σπίτια τους, οι παλιοί γείτονες τους υποδέχονταν αμήχανα, ένιωθαν ξένοι στις πόλεις τους. Πόσω μάλλον που οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις δεν προχωρούσαν στην τιμωρία σε βάθος των δωσίλογων και στη Θεσσαλονίκη η αντισημιτική οργάνωση «Τρία Έψιλον» εξακολουθούσε να τους τρομοκρατεί. Δεν είχαν λοιπόν τίποτα να

κής Εντολής ήθελε να βάλει φρένο στη μετανάστευση των Εβραίων (ώστε να διατηρηθεί η πληθυσμική ποσόστωση στην Παλαιστίνη). Ενώ οι άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις έκαναν τα στραβά μάτια ή διευκόλυναν την παράνομη μετανάστευση προκειμένου, λένε οι συγγραφείς, να απαλλαγούν από τους «διαφορετικούς» συμπολίτες τους. Οι Άραβες ηγέτες, από την πλευρά τους, αρνούσαν να δεχθούν τον δυτικό κόσμο να επιβάλει λύσεις στην περιοχή. Και στις 15/5/1948, μία μέρα μετά την ανακήρυξη του Κράτους του Ισραήλ, η Αίγυπτος, η Ιορδανία, το Ιράκ, η Συρία και ο Λίβανος τού κήρυξαν τον πόλεμο. Έναν πόλεμο στον οποίο πολέμησαν πολλοί από τους Έλληνες μετανάστες και ο οποίος έληξε οκτώ μήνες αργότερα, με το Ισραήλ να έχει αυξήσει τα εδάφη του.

Η μετανάστευση, μέσον πολιτικού αγώνα

Η επόμενη μέρα μετά την Απελευθέρωση δεν ήταν λοιπόν γιορτή για τους εναπομείναντες Εβραίους, αλλά η αρχή ενός αγώνα ατομικής και συλλογικής επιβίωσης. Ενός αγώνα που συντονίστηκε εντέλει με τους στόχους και της εβραϊκής ηγεσίας στην Παλαιστίνη. Εκεί, την ώρα που οι νικητές του Χίτλερ ξαναμοίραζαν την τράπουλα και τις σφαίρες επιρροής τους, ο Νταβίντ Μπεν Γκουριόν, μετανάστης από την Πολωνία ήδη στις αρχές του 20ού αιώνα και κατοπινός πρώτος πρωθυπουργός του

Ισραήλ, ολοκλήρωνε την υποδομή για τη νέα τάξη πραγμάτων. Για εκείνον η κρυφή μετανάστευση ήταν μέσον πολιτικού αγώνα. Και πράγματι, καταλύτης σε όλη αυτήν την υπόθεση φαίνεται πως ήταν η περιπέτεια του πλοίου *Exodus* που μετέφερε το 1947 προς την Παλαιστίνη 4.500 επιζώντες του Ολοκαυτώματος, οι οποίοι αρνήθηκαν να παραδοθούν στο Βρετανικό Ναυτικό. Αποτέλεσμα ήταν μια αιματηρή σύγκρουση που έληξε με τη βίαιη μεταφορά των προσφύγων πίσω στη Γερμανία και τον εγκλεισμό τους στα στρατόπεδα από τα οποία είχαν απελευθερωθεί. Η γενική κατακραυγή ήταν τέτοια ώστε η Μ. Βρετανία (με πρωθυπουργό τον αρχηγό των Εργατικών Κλέμεντ Ατλι, που είχε συμφέρον να μην τα χαλάσει με τους Άραβες), αναγκά-

στηκε να επιστρέψει την Εντολή για την Παλαιστίνη. Έπειτα από αυτό, στις 29/11/1947 ο ΟΗΕ υπέγραψε την πρόταση για διχοτόμηση, η οποία οδήγησε στην ίδρυση του Κράτους του Ισραήλ στις 14/5/1948. Εκείνη την εποχή στην Παλαιστίνη κατοικούσαν 590.000 Εβραίοι και 1.320.000 Άραβες.

74 Έλληνες μαθητές στο μουσάβ Νααλάλ, με τους δασκάλους τους. (Συλλογή Γκίλα Σαμάρ, Τελ-Αβίβ)

φέρον, εκείνο της υψηλής διπλωματίας, των στρατιωτικών επιτελείων και των οικονομικών συμφερόντων.

Η Μ. Βρετανία λ.χ. ήταν εξαρτημένη από το πετρέλαιο της Μ. Ανατολής και χρειαζόταν να διατηρήσει τον έλεγχο του Σουέζ, οπότε κρατούσε ισορροπίες με τους Άραβες και γι' αυτό η κυβέρνηση της Βρετανι-

Μωρίς Σαλτιέλ

(1922-1998)

Στην όλη πνευματική ζωή της Θεσσαλονίκης επί σειρά ετών υπήρξε καθοριστική η συμβολή του Μωρίς Σαλτιέλ. Συνιδρυτής και ψυχή της Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρείας «Τέχνη», ο Σαλτιέλ βρέθηκε πρωτοπόρος σε εκδηλώσεις που είχαν σχέση με τα Γράμματα, τις Τέχνες, τη Μουσική στη Βόρεια Ελλάδα. Με δική του, άλλωστε, πρωτοβουλία δημιουργήθηκε η Συντονιστική Επιτροπή Εκπολιτιστικών Σωματείων Βορείου Ελλάδος, της οποίας υπήρξε και γραμματέας.

Πρόσφατα εκδόθηκε από το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) αφιερωματικός τόμος, με τίτλο «Ο Μωρίς της «Τέχνης» και της τέχνης» (Επιμέλεια Δ. Ιωάννου, Π. Πίστας, Ελ. και Σίμος Σαλτιέλ). Στον τόμο αυτό συνεργάστηκαν, για να παρουσιάσουν την προσφορά του Μ. Σαλτιέλ, οι επιφανέστεροι εκπρόσωποι της πνευματικής ζωής της Θεσσαλονίκης.

Από τον αφιερωματικό τόμο αναδημοσιεύουμε το παρακάτω κατατοπιστικό άρθρο του Καθηγητή κ. Χρ. Α. Χρήστου, Ακαδημαϊκού, με τίτλο «Μ. Σαλτιέλ - Χρονικό μιας ζωής προσφοράς».

Είναι δύσκολο να επιχειρήσει κανείς να σκιαγραφήσει, έστω και σε πολύ γενικές γραμμές, τη φυσιογνωμία και τον χαρακτήρα ενός φίλου του, όταν μάλιστα αυτός είναι μια προσωπικότητα σαν τον Μωρίς Σαλτιέλ, με χαρακτήρα, κάθε είδους δραστηριότητες και επιδόσεις, προσιτό σε όλους και ανοιχτό σε όλους και για όλα. Και ήταν πραγματικά μια καλή τύχη για μένα να γνωρίσω και να συνεργαστώ για δεκαπέντε σχεδόν χρόνια και σε διάφορες περιπτώσεις με τον Μωρίς Σαλτιέλ, τον οποίο θα μπορούσα να χαρακτηρίσω μόνο με δύο λέξεις σαν τον άνθρωπο της προσφοράς. Γιατί ο Μωρίς Σαλτιέλ, που γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και σπούδασε στην Α.Σ.Ο.Ε.Ε. στην Αθήνα, πολύ νωρίς έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την τέχνη και ειδικά για τη μουσική. Έτσι σπούδασε βιολί κοντά στον Χρ. Δέλλα και θεωρητικά με τον Σόλωνα Μιχαηλίδη, ενώ σε όλη του την ζωή ενδιαφερόταν πάντα για τις κάθε είδους μουσικές εκδηλώσεις, τα μουσικά όργανα, τη μουσική Παιδεία και τη μουσική ζωή. Φαίνεται ακόμη, ότι ο φίλος μου Μωρίς από το 1951, με την ίδρυση μαζί με τον Γ. Τριανταφυλλίδη, τον Μ. Τσιτσικλή και άλλους της «Τέχνης», καλλιτεχνικού Σωματείου, βρίσκει κυριολεκτικά τον εαυτό του. Δηλαδή βρήκε την πιο κατάλληλη αφετηρία για να αναπτύξει τις κάθε είδους δραστηριότητές του και περισσότερο τις καθαρά προσωπικές καλλιτεχνικές του ανησυχίες. Και είναι χαρακτηριστικό ότι τότε ο Μωρίς Σαλτιέλ εγκατέλειψε την επιχείρησή του για να αφιερωθεί αποκλειστικά στην «Τέχνη», αρχικά ως μέλος και συνιδρυτής και στη συνέχεια ως γενικός γραμματέας και κυριολεκτικά ψυχή της. Το 1951 ακόμη οργανώνει για

μαθητές και φοιτητές συναυλία στο Βασιλικό Θέατρο, που είναι και η πρώτη σ' όλο τον ελληνικό χώρο ειδικά για νέους. Μάλιστα φρόντισε για τη σύνδεση της «Τέχνης» Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρείας με το Πανεπιστήμιο, με πρώτο πρόεδρο τον Λίνο Πολίτη, και από το καλοκαίρι του 1951 κατόρθωσε να εξασφαλίσει θέατρο και ορχήστρα, καθοριστικά στοιχεία για την όλη πολιτιστική ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης και όχι μόνο. Με προσωπικές ενέργειές του καθιερώθηκαν μουσικοί διαγωνισμοί όπως και το Φεστιβάλ Κινηματογράφου, επίσης περιοδικές εκθέσεις έργων ζωγραφικής, πλαστικής και χαρακτικής. Στη συνέχεια εργάστηκε για την ίδρυση θεατρικού και μουσικού εργαστηρίου, των οποίων ήταν η ψυχή. Μάλιστα για τις μουσικές εκδηλώσεις φρόντισε να αποκτήσουν τα μέλη του συγκροτήματος παλιάς μουσικής της «Τέχνης» και παλαιά όργανα, ενώ με το τμήμα χορωδίας «Τάσος Παπάς» κατόρθωσε να διευθύνει και να πλουτίσει ακόμη περισσότερο τη μουσική του εργαστηρίου της «Τέχνης». Μετά και την ίδρυση φωτογραφικού εργαστηρίου, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την καλλιέργεια της όλης ευαισθησίας των παιδιών θα ιδρύσει και το εργαστήρι Χαρταετός. Η μεγάλη αγάπη και φροντίδα του για τη μουσική και τις μουσικές εκδηλώσεις συνετέλεσε και στην ίδρυση τμήματος Τζαζ και Ποπ. Φρόντιζε επίσης να μετακαλεί γνωστούς σολίστες για να πλουτίσει ακόμη περισσότερο τη μουσική ζωή της Θεσσαλονίκης.

Είχα την τύχη να γνωρίσω και να συνεργαστώ με τον Μωρίς από το 1965, όταν είχα εκλεγεί καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Θεσσαλονίκης. Τότε ο Λίνος Πολίτης, συνάδελφος στο Πανεπιστήμιο και πολλά χρόνια πρόεδρος της «Τέχνης», μου πρότεινε να γίνω μέλος της «Τέχνης» και υπεύθυνος για τις εικαστικές εκδηλώσεις, εκθέσεις, ομιλίες και παρουσιάσεις καλλιτεχνών. Και από τότε, αρχικά μέλος του σωματείου και στη συνέχεια μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, τελικά πρόεδρος, είχα την καλή τύχη να συνδεθώ όχι τυπικά αλλά ουσιαστικά και περισσότερο φιλικά με τον Μωρίς Σαλιέλ, φίλο και σχεδόν αδελφό μου. Στα περίπου δεκαπέντε χρόνια συνεργασίας είχα τη δυνατότητα και την ευκαιρία να εκτιμήσω και να θαυμάσω την πνευματικότητα και τον ψυχικό του κόσμο. Πολύ περισσότερο να διαπιστώσω ότι ο Μωρίς ήταν, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, ο άνθρωπος μιας ζωής όλο προσφορά στην τέχνη γενικά και ειδικά στη μουσική. Δεν υπήρχε δραστηριότητα και εκδήλωση στην οποία να μην έχει καθοριστικό ρόλο ο Μωρίς και να μη διαθέτει όλη την ενεργητικότητα, όλες τις γνώσεις, όλα τα μέσα για την ολοκλήρωσή της. Και ενώ πρωτοστατούσε στις μουσικές εκδηλώσεις με την οργάνωση συναυλιών, τη μετάκληση μουσικών, ακόμη και τη διανομή προσκλήσεων, ήταν και βοηθός και συμπαραστάτης σε όλες τις άλλες, τις θεατρικές, τις λογοτεχνικές, τις εικαστικές. Και δεν θα μπορούσα να ξεχάσω το ρόλο του και τη συμβολή του στην προσπάθεια επέκτασης των κάθε είδους πνευματικών δραστηριοτήτων σ' όλη τη βόρεια Ελλάδα με την οργάνωση της Συντονιστικής Επιτροπής Πολιτιστικών Σωματείων Βορείου Ελλάδος. Μας βοηθούσε να οργανώσουμε τις εκθέσεις «Έλληνες Ζωγράφοι του Εικοστού Αιώνα» -η αρχική με αυτούς που γεννήθηκαν την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα, η δεύτερη με τη νεώτερη γενιά, με αυτούς που γεννήθηκαν τη δεκαετία 1910-1920, η τρίτη με αυτούς που γεννήθηκαν τη δεκαετία 1920-1930 και η τέταρτη με αυτούς που γεννήθηκαν μετά. Ακόμη να οργανώσουμε σε συνεργασία με τη Συντονιστική Επιτροπή Πολιτιστικών Σωματείων Βορείου Ελλάδος την έκθεση «12 Ζωγράφοι της Θεσσαλονίκης», που εκτός από τη Θεσσαλονίκη παρουσιάστηκε στην Κοζάνη, την Έδεσσα, την Καβάλα, την Ξάνθη και τη Φλώρινα. Όπως και την ακόμη σπουδαιότερη έκθεση «Μορφές και Δημιουργοί της Νεοελληνικής Ζωγραφικής», που εκτός από τη Θεσσαλονίκη παρουσιάστηκε στις Σέρρες και τη Δράμα τον Φεβρουάριο του 1977, στην Αλεξανδρούπολη και τη Βέροια τον Μάρτιο του 1977, στην Κατερίνη τον Απρίλιο του 1977, στα Γιαννιτσία και το Αργός Ορεστικό τον Μάιο του 1977. Για πρώτη φορά παρουσιάστηκαν σ' όλη τη Βόρεια Ελλάδα πρωτότυπα ζωγραφικά έργα καλλιτεχνών όπως του Γουναρόπουλου, του Αστεριάδη, του Σπύρου Βασιλείου, του Γιώργου Βακαλό, του Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα, του Νίκου Εγγονόπουλου, του Γιάννη Τσαρούχη, του Ανδρέα Βουρλούμη, του Γιάννη Σπυρόπουλου,

της Ρέας Λεονταρίτου, του Γιώργου Μαυροΐδη, του Γιώργου Μανουσάκη, της Ιφιγένειας Λαγανά, της Κούλας Μαραγκοπούλου, του Θωμά Φανουράκη και του Γιάννη Μόραλη. Και ακόμη την έκθεση «Από τη ζωγραφική της Γενιάς του Μεσοπολέμου», που παρουσιάστηκε, εκτός από τη Θεσσαλονίκη, στην Κοζάνη τον Νοέμβριο του 1977, στην Καστοριά τον Δεκέμβριο του 1977, στη Βέροια τον Ιανουάριο του 1978, στην Έδεσσα τον Φεβρουάριο του 1978, στα Γιαννιτσία τον Φεβρουάριο του 1978, στην Κατερίνη και τη Δράμα τον Μάρτιο του 1978, στην Καβάλα και την Ξάνθη τον Απρίλιο του 1978, στην Κομοτηνή τον Μάιο του 1978. Παρουσιάστηκαν καλλιτέχνες με έμφαση στην τάση στην οποία ανήκουν: στον κριτικό ρεαλισμό -Μυταράς, Παπανελόπουλος, Λολοσιδής-, στον εξπρεσιονισμό -Γιώργος Βακιρτζής, Τέτσης, Πρέπακας-, στο σουρρεαλισμό -Κοψίδης, Γκίνης, Γουναρίδης, Γέρος-, στον κονστρουκτιβισμό -Τούγιας, Ξενάκης, Μίχας-, στον κονστρουκτιβιστικό σουρρεαλισμό -Γιάννης Γαϊτής-, στην τέχνη του ελαχίστου -Δανιήλ Παναγόπουλος-, στην τέχνη των ηλεκτρονικών υπολογιστών -Παντελής Ξαγοράρης-, στην Ποπ Αρτ -Γιώργος Ιωάννου. Πρέπει να προστεθεί ότι οι εκθέσεις αυτές στις πόλεις της Βορείου Ελλάδος συνοδεύονταν και από οκτάωρα μαθήματα, που γίνονταν τα δύο Σαββατοκύριακα της περιόδου διάρκειας των εκθέσεων σε κάθε πόλη.

Όλες αυτές οι εκδηλώσεις δεν θα ήταν δυνατές χωρίς την κυριολεκτικά προσφορά ψυχής του Μωρίς Σαλιέλ. Γιατί ο Μωρίς έκανε την αλληλογραφία με τους καλλιτέχνες, τις ιδιωτικές συλλογές και την Εθνική Πινακοθήκη, που μας δάνειζε τα έργα. Χωρίς την προσπάθεια ανεύρεσης χορηγών για την ασφάλιση των έργων, τη μεταφορά, τη φύλαξη και την έκδοση αξιοπρεπούς καταλόγου με εικόνες. Μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις που δεν κατορθώναμε να έχουμε χορηγό, και η «Τέχνη» καθώς και τα συνεργαζόμενα επαρχιακά σωματεία δεν είχαν να διαθέσουν πόρους για την έκθεση αλλά και για τα μαθήματα, ο Μωρίς διέθετε τα ποσά που μας έλειπαν από την προσωπική του περιουσία. Ουσιαστικά για όλες αυτές τις εικαστικές εκδηλώσεις ο Μωρίς ήταν ο αφανής, αλλά σε όλους γνωστός, χρηματοδότης. Όμως η προσφορά του δεν περιοριζόταν μόνο σ' αυτά. Ανελάμβανε όχι μόνο τα έξοδα των μαθημάτων, αλλά παρακολουθούσε πάντα και ο ίδιος και έπαιρνε μέρος στην προβολή.

Η προσφορά του στην εικαστική ανάπτυξη όχι μόνο της Θεσσαλονίκης αλλά και γενικά της Βόρειας Ελλάδας ήταν καθοριστική όπως και στη μουσική παιδεία. Γιατί συχνά βοηθούσε μουσικές εκδηλώσεις και μουσικούς να πάνε και σε άλλες πόλεις, ενώ παράλληλα βοηθούσε και κάθε νέο ταλαντούχο μουσικό να διευρύνει τις γνώσεις του, τις δεξιότητές του, τους προσανατολισμούς του. Και δεν μπορεί να παραγνωρίσει

κανείς ότι, με δικά του έξοδα, η Τέχνη ετοίμαζε και σειρές διαφανειών σχετικών με τα μαθήματα ιστορίας της τέχνης που προσφέρονταν σε κάθε επαρχιακή πόλη, σειρές τις οποίες χάριζε στα σχολεία της περιοχής. Για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια της πνευματικής και γενικά πολιτιστικής ζωής της Βόρειας Ελλάδας η προσφορά του Μωρίς είναι ανυπολόγιστη. Και πρέπει ακόμη να τονιστεί ότι στην εικαστική παιδεία συνέχισε να προσφέρει μέχρι το θάνατό του το 1998. Εκτός των άλλων, με τις συνεχείς εκθέσεις σε όλες τις πόλεις των συλλογών έργων χαρακτηριστικής, που περιόδευαν πάλι με ενημερωτικούς καταλόγους.

Αλλά και η προσφορά του στην Θεσσαλονίκη είναι ανεκτίμητη. Πέρα από τα εικαστικά και το ρόλο του στη μουσική καλλιέργεια δεν θα μπορούσε να παραγνωρίσει κανείς και άλλες χαρακτηριστικές προσπάθειές του. Μόνος ή και με άλλους, αλλά πάντα αυτός πρωταγωνιστής, κατόρθωσε να επιτύχει την ίδρυση Πειραματικής Θεατρικής Σκηνης της «Τέχνης» και ακόμη αγωνίστηκε για την ίδρυση της Σχολής Καλών Τεχνών Θεσσαλονίκης που έγινε και νέο φυτώριο.

Άνθρωπος της προσφοράς, ο Μωρίς Σαλιτιέλ για όσους τον γνώρισαν δεν απέφευγε κόπους, έξοδα και θυσίες για να επιτύχει τους σκοπούς του. Σκοπούς που ήταν πάντα για το καλό του συνόλου, όχι μόνο της Θεσσαλονίκης αλλά και όλης της Βόρειας Ελλάδος. Δεν περιορίστηκε η προσφορά του στη μουσική και τις εικαστικές τέχνες, το θέατρο και την καλλιέργεια των νέων. Ο Μωρίς Σαλιτιέλ, άνθρωπος της προσφοράς σε όλους και για όλα, ήταν ο άνθρωπος που όχι μόνο έδινε αλλά και που ήξερε να δίνει, που ήξερε να προσφέρει. Για τη συναυλία που θεωρούσε γόνιμη για το κοινό, για τον νέο μουσικό που χρειαζόταν ενθάρρυνση, για τον νέο ηθοποιό που έπρεπε να δοκιμάσει τις δυνάμεις του. Λίγοι μόνο ήξεραν και ξέρουν σε πόσους κατόρθωνε, με διάφορους τρόπους, να εξασφαλίσει υποτροφίες στο εσωτερικό και το εξωτερικό, για να διευρύνουν τις γνώσεις και να ολοκληρώνουν την προπαρασκευή τους. Υποτροφίες, σε μουσικούς κυρίως, αλλά και σε νέους άλλων ειδικοτήτων και κατηγοριών. Υποτροφίες που σε πολλές περιπτώσεις χρηματοδοτούσε ο ίδιος, χωρίς να διστάζει ή να σκέπτεται την έκταση των δαπανών. Οι προσφορές του, σε όλες τις περιοχές ήταν πάντα χωρίς δυνατότητα ή ελπίδα ανταπόδοσης και μόνο για τη χαρά της προσφοράς, κυριολεκτικά προσφορές ψυχής. Προσφορές χρημάτων, εργασίας, παρουσίας, έμπνευσης. Γιατί ο Μωρίς Σαλιτιέλ ήταν κοντά στα άλλα και άνθρωπος πλούσιος σε ιδέες, προτάσεις και πάντα με στόχο την πνευματική καλλιέργεια και την πολιτιστική ανάπτυξη.

Και φυσικά δε θα μπορούσα να ξεχάσω την ιδιαίτερη προσφορά σε εμένα. Γιατί χωρίς τον Μωρίς δεν θα μπορούσα να εργαστώ όσο και όπως ήθελα τα σχεδόν

δεκαπέντε χρόνια στη Θεσσαλονίκη. Χωρίς τον Μωρίς να κάνει τις προβολές, ακόμη και σε προβληματικές αίθουσες, δεν θα μπορούσαν να γίνουν οι εκθέσεις που παρουσιάστηκαν σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Βόρειου Ελλάδος, δεν θα μπορούσαν να κυκλοφορήσουν οι κατάλογοι, με ερμηνείες των έργων καλλιτεχνών. Και όλα αυτά πάντα με τη συμπαράσταση της συζύγου του. Πιστεύω ότι δεν υπάρχει άνθρωπος στη Θεσσαλονίκη ο οποίος να μην αναγνωρίζει, ότι ο Μωρίς Σαλιτιέλ ήταν αναμφίβολα ο άνθρωπος της προσφοράς, της προσφοράς μόνο και πάντα για το καλό.

Ο Μ. Σαλιτιέλ και η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης

Όπως, μεταξύ άλλων, γράφει τον αφιερωματικό τόμο ο κ. Δαβίδ Σαλιτιέλ, πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης:

«Ο Μωρίς Σαλιτιέλ δεν παρήγαγε απλώς πολιτισμό, ήταν ο ίδιος η επιτομή του πολιτισμού. Από πολύ νεαρή ηλικία έδειξε εξαιρετικό ενδιαφέρον για τα καλλιτεχνικά δρώμενα της Θεσσαλονίκης και εντάχθηκε στους πνευματικούς κύκλους της. Ποιος θα μπορούσε να σκεφτεί την «Τέχνη» χωρίς την παρουσία του, ποιος μπορεί να ξεχάσει τις κάθε είδους καλλιτεχνικές εκδηλώσεις (μουσικής, γλυπτικής κ.ά.) που κλήθηκε να διοργανώσει; Ποιος δεν διάβαζε την καλλιτεχνική του στήλη στην εφημερίδα *Το Φως*, και ποιος δεν γνώριζε ότι αυτός ήταν ο πρώτος που κατέθεσε την ιδέα να συσταθεί ένα σωματείο για την προώθηση της πνευματικής κίνησης στη Θεσσαλονίκη; Κι αυτό γιατί ο Μωρίς Σαλιτιέλ πίστευε, και δεν έπαψε στιγμή να πιστεύει, ότι η τέχνη ήταν ζήτημα παιδείας, και πως είναι απαραίτητο να επιτελείται αυτός ο παιδευτικός σκοπός από κάποιο οργανωμένο σωματείο.

Το μόνο που μένει σε μας είναι να φέρνουμε στη θύμησή μας το πρόγραμμα των τακτικών εκδηλώσεων, που κάλυπταν για πολλά χρόνια τις πνευματικές μας αναζητήσεις, συνήθως κάθε Τετάρτη, στις διάφορες κατά καιρούς αίθουσες της «Τέχνης». Εκεί είδαμε δεκάδες συναυλίες, εκεί ακούσαμε και είδαμε από κοντά πνευματικούς κολοσσούς, εκεί πρωτομυηθήκαμε στον κινηματογράφο.

Ο Μωρίς Σαλιτιέλ διατηρούσε τους δεσμούς του με την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τα πολιτιστικά δρώμενα και τις εκδηλώσεις, και απολάμβανε του σεβασμού και της εκτίμησης όλων. Επρόκειτο για μια πρωτοπόρα φυσιολογία που, ξεκινώντας μέσα από τους κόλπους της Κοινότητας, πίστεψε στην ειδική αποστολή της τέχνης και συνέβαλε τα μέγιστα στην πνευματική αυτοτέλεια της Θεσσαλονίκης».

Ο Μ. Σαλτιέλ και το Ολοκαύτωμα

Κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος ο Μ. Σαλτιέλ διαφεύγει, το 1942, στην Αθήνα και σώζεται με το όνομα Συνεφόπουλος, οι γονείς του όμως εκποπίζονται και εξοντώνονται στο Μπικρενάου (Αουσβιτς).

Ιστορικό παραμένει το τελευταίο γράμμα (με ημερομηνία 21 Μαρτίου 1943) της μητέρας του Σαρίνας Σαλτιέλ. Το περιεχόμενο της επιστολής είναι ενδεικτικό των γεγονότων και της τότε ψυχικής καταστάσεως των Εβραίων της Ελλάδος:

21/3/1943

[το τελευταίο γράμμα]

*Allez cher enfant
que te dis-je, si mon
père, de bonne heure
meurt. Les ennemis sont
deja partis avec les
souffrances de ma
malheureuse, dans un
gent sans rien faire
ment avec un tel
au des. Veux tu que
me au lieu de la nous*

*ami ce qui il faut
pour nous, de se
bles que un jour
lui. Tu donneras
même ta vie
leur et ton cœur qui
qui est près de toi
Si Dieu me donne
la joie de te revoir
un jour je ne dirai
rien me*

*meurant à l'heure
l'aut à face de tant
enfants nous avons
toujours mis vous et
nous rien de plus
peut être possible
rien votre que je
serais, je te supplie
de ne te rendre
Si je ne reviens je
mais j'espère à ton*

*posté devant
que Papa est tout
à fait. Je t'embrasse
avec le peu de courage
qui me reste
Je te supplie
adieu en t'embrassant
ten d'embrasser aussi
que ton cher papa
mon cœur se déchire
farema*

Αγαπημένο μου παιδί,

Τι να σου πω εκτός από το ότι ψυχορραγούμε αργά. Τρεις αποστολές έχουν ήδη φύγει. Με όλες τις αφάνταστες οδύνες, χωρίς χρήματα, χωρίς τίποτε, μόνο με ένα σάκο στον ώμο. Εμείς είμαστε ακόμη εδώ πεθαίνοντας κάθε στιγμή από τις τόσες συγκινήσεις.

Δοκιμάσαμε τα πάντα, αλλά δεν πετύχαμε τίποτε. Ίσως είναι και το τελευταίο γράμμα που σου γράφω.

Σ' ευλογώ, ο Θεός να σε φυλάξει. Δεν θα μπορούσες ποτέ ν' ανταποδώσεις στο φίλο σου ό,τι κάνει για μας. Να είσαι γι' αυτόν περισσότερο από αδελφός.

Να δώσεις και τη ζωή σου ακόμη γι' αυτόν και για τον άλλο φίλο σου που είναι κοντά σου. Αν ο Θεός μου δώσει τη χαρά να σε ξαναδώ μια μέρα δεν θα ξερα πώς να υποκλιθώ ενώπιόν του.

Ο μπαμπάς είναι τελείως αποθαρρημένος. Εγώ τον στηρίζω με το λίγο κουράγιο που μου απομένει. Σ' αφήνω, λατρεμένο μου παιδί, φιλώντας σε τρυφερά. Το ίδιο και ο αγαπημένος σου μπαμπάς.

Βιβλίο

ΔΗΜΗΤΡΗ ΨΑΡΡΑ:

Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη

(Αλεξάνδρεια, 2010)

Ο συγγραφέας, δημοσιογράφος κατ' επάγγελμα, ανήκει στην ερευνητική ομάδα «Ιός» της «Ελευθεροτυπίας». Το βιβλίο βασισμένο σε πλούσιο αρχείο κειμένων και ραδιοφωνικών/τηλεοπτικών εκπομπών αναλύει το ιστορικό της νέας ελληνικής Ακροδεξιάς και τη θέση σ' αυτή του Γ. Καρατζαφέρη και του ΛΑΟΣ. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας σκοπός του είναι να καταδείξει «τη στρατηγική του Δούρειου Ίππου» την οποία έχει επεξεργαστεί ο Γ. Καρατζαφέρης και με την οποία ακολουθείται μια μετριοπαθής στάση όταν οι βουλευτές του απευθύνονται στο εθνικό ακροατήριο και μία πιο σκληρή όταν μιλούν στο δικό τους κοινό.

ΕΝΩΣΕΩΣ

Τ. ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ - ΕΥΡΩΒΟΥΛΕΥΤΩΝ:

Πρακτικά Ημερίδων 2006-2010,

(Αθήνα 2010)

Η Ένωση οργανώνει κατά καιρούς Ημερίδες επί σημαντικών θεμάτων με αξιολογους εισηγητές. Στον παρόντα τόμο δημοσιεύονται τα πρακτικά των Ημερίδων με θέματα: «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις - Ευρωπαϊκές Σχέσεις», «Δέκα προτάσεις της Ενώσεως για την Αναθεώρηση του Συντάγματος», «Διάλογο των πολιτισμών» (περι-

έχεται και εισήγηση του Ραββίνου Αθηνών κ. Ιακ. Αράρ), «Προστασία της Ελληνικής Γλώσσας», «Το μέλλον της Ευρώπης», «Η προστασία των φυσικών πόρων», «Η

Ευρωπαϊκή Συνταγματική Συνθήκη», «Μεταναστευτικό πρόβλημα και μεταναστευτική πολιτική», «Διακήρυξη της Μπολόνια-Αξιολόγηση των Α.Ε.Ι.», «Δυνατότητες και αδυναμίες της Τουρκίας» και

«Οι διεθνείς συγκυρίες και η άμυνα της χώρας».

ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗ:

Το Ελληνικό Τραγούδι - Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις.

(Εκδοση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μαγνησίας, Βόλος 2009).

Η μελέτη επιχειρεί μια κοινωνιολογική προσέγγιση των διαδικασιών διαμόρφωσης του ελληνικού τραγουδιού μέσα στις κοινωνιολογικές και ιδεολογικές παραμέτρους του 20ού αιώνα. Ασχολείται με την αλληλεπίδραση των κοινωνικών συνθηκών επί των μουσικών δημιουργιών στη διαδικασία της αμφίδρομης λειτουργίας σύνθεσης του ελληνικού τραγουδικού. Η όλη εργασία δεν πρέπει να θεωρηθεί ως ιστορία του ελληνικού τραγουδιού, αλλά ως καταγραφή του ρεμπέτικου, του αστικού, του λαϊκού και του έντεχνου τραγουδιού κατά τη μεταπολεμική περίοδο.

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
36, Voulis str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852
e-mail: hhkis@ath.forthnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 228, vol. 33 July - August 2010

✓ The main article, entitled «Heroes of the Night», is about emotionally disturbed people who commit acts of **vandalism to Jewish monuments** in the middle of the night, displaying the underhand nature of anti-Semitic tactics.

✓ A study by Dr Antonis Eleftheriades entitled *From Hymnbooks to Folklore* mentions the fact that very few Greek words have their roots in Hebrew or Aramaic, and uses the words ‘amen’ and ‘hallelujah’ as examples.

✓ The **Jewish Cemetery of Kavala** was instituted in 1883 and continued to function until 1943 when the town’s Jewish population was rounded up by Bulgarian collaborators of the German Nazis and sent to Treblinka concentration camp. Mr Victor Venouziou and Israeli researchers made records of the inscriptions on 720 graves. Part of the data collated is published in this issue.

✓ The **City of Athens Holocaust Monument** was unveiled by the Mayor of Athens on 10th May 2010. Athens was one of the last cities to acquire a Holocaust Monument despite the fact that historical evidence points to the existence of a Synagogue there as long ago as the 3rd century AD.

✓ A one-day Conference was held in Ioannina (Epirus) on 24th April 2010 on the subject of *Ioannina during the German Occupation*. The people of the

Jewish Community of Ioannina were sent to Nazi death camps on 25th March 1944. Professor Dionysis Drossos gives an overview of this conference.

✓ In his book entitled *Number 31328*, published in 1945, the well-known Greek author Elias Venezis includes lines from Psalms that he links to the Holocaust. **The Holocaust poem**, Walk of Death by Felicity Mat (Eftychia Matalon) complements the text.

✓ **Life from Scratch – the emigration of Greek Jews to Palestine (1945 – 1948)** by Yakov Schiby and Karina Lampsas uses historical data and personal accounts to tell the hitherto unknown story of Greek Jews as they tried to get through the blockade of Palestine set up by the British authorities of the time with a view to settling in Palestine.

✓ **Maurice Saltiel** (1922 – 1998) was an outstanding figure in the intellectual life of Thessaloniki and was recognised as such by pre-eminent people in the city’s cultural circles. Maurice Saltiel’s parents were sent to Auschwitz during the Holocaust and were put to death there. Maurice escaped to Athens in 1942 under an assumed Christian name. A letter dated 21st March 1943 and written by his mother Sarina Saltiel is recorded. The letter describes the emotional suffering that the Jews of Greece endured at that time.

✓ The issue ends with book reviews.

Translated from Greek by: *Kay-Elvina Sutton*

Cover illustration: *A ship carrying Jews from Europe to Palestine after the war (1945–1948) in defiance of the strict ban issued by the British authorities who controlled the area at that time. The banner on the ship reads: ‘The Germans destroyed our families and homes. Don't you destroy our hopes’. (From Life from Scratch by Y. Schiby & K. Lampsas. See the related article in this issue).*

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΔΑΥΙΔ ΣΑΛΤΙΕΛ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@ath.forthnet.gr • Internet site: <http://www.kis.gr> • Κωδικός εντύπου: 3502

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Τα ευυπόγραφα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους.

Διανέμεται Δωρεάν

Eurobank

Cards

Gold Eurobank MasterCard

Μία ανεκτίμητη συλλογή ολοκληρώνεται!

Τρεις κάρτες MasterCard, μία επένδυση Eurobank.

 210-95 55 555

